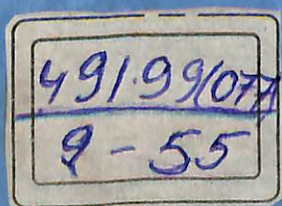

Ան. Զախարյան
Դպրատն պետ 5 հիֆթաթ
պատճի
1911թ.

MAY 2010

8105 10. 11

1.99 (044)
9-55

370
2253-96
m.u.

ԻՆՉՊԵՍ ՊԵՏԲ Է

ՀԷՔԻԱԹ ՊԵՏՄԵԼ

Գործնական ծեռնարկ ստորին դասարանների, կրօնի, հա-
յոց լեզվի ուսուցիչների և ծնողների համար.

ՈՒԹԸ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԷՔԻԱԹ

Մշակեց՝

ԱՐՇԱԿ ԶԻՆԻԿԱՐԵԱՆ

1004
15639

ԱԼԷՔՍԱՆԴՐՍՊՈԼ

Յպարան 6, Սանոյեանցի

1911

117.07.2013

055
18-5222

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱՊՐԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿՈՄԻՏԵ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱՊՐԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿՈՄԻՏԵ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱՊՐԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿՈՄԻՏԵ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱՊՐԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿՈՄԻՏԵ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱՊՐԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿՈՄԻՏԵ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱՊՐԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿՈՄԻՏԵ

ԽՈՐԻՆ ՅԱՐԳԱՆՔՆԵՐՈՎ

III

ԵՐԱՆՈՒՅԻ ԲԱՐԱՅԵԱՆԻ

ՎԱՂԱԹԱՌԱՄ

ԵՐԱՆՈՒՅԻ ԲԱՐԱՅԵԱՆԻ

ՅԻՇԱՏԱՆԻՆ

Հէքիաթը գրաւիչ և դուրեկան է ոչ միայն փոքրերի, այլ և հասակաւորների համար:

Հէքիաթը ներկայացնում է նախնական մարդու ազատ ստեղծագործութեան, վառ երեւակայութեան, ոգիների, կախարդական աշխարհի և առհասարակ անբնական երևոյթների հետ կապւած մի պատմութիւն, որը սերտ կերպով առնչութիւն ունի մարդկային կեանքի ելեւէջների հետ: Հէքիաթը ներկայացնում է կեանքը իր առաւել և պակաս կողմերով: Հէքիաթի մէջ ամեն ինչ աւելի խոշոր, աւելի գրաւիչ և կենդանի կերպով է երևան գալիս: Այստեղ անշունչ առարկաները կենդանանում, խօսում և գործում են. այստեղ ամեն ինչ գեղեցիկ և վառ օրինակներով է դուրս բերած: Այստեղ, մարդկային սիրտ թրթռացնող յոյզեր, մարդկանց ազնւացնող պէս-պէս առաքինութիւններ, ինչպէս-ընկերսիրութիւն, բաջութիւն, բարեսրտութիւն, հաւատարմութիւն, աշխատասիրութիւն, և այլն երևան են գալիս և վերջ ի վերջոյ յաղթանակ են տանում: Հէքիաթի մէջ հերոսները տեսակ տեսակ հնարագիտութիւններով հրաշքներով արդելքներին յաղթելով՝ յաջող կերպով դուրս են գալիս: Այս բաների մէջ մասնակցում են ոչ միայն հէքիաթում գործող անձնաւորութիւններն, այլև կենդանիները և անշունչ առարկաները: Միւս կողմից, մարդկային արժանապատուութիւն ստորացնող անբարոյական երևոյթներն, ինչպէս-չարութիւն, մարդասպանութիւն, խարդախութիւն, գողութիւն, ծուլութիւն և այլն վերջ ի վերջոյ իրանց արժանի պատիժն են ստանում: Այսպիսով, հէքիաթը մի կողմից մարդկային յատկութիւններն ազնւացնում, բարձրացնում է, միւս կողմից մտածելու առատ նիւթ է տալիս և հոգեկան կեանքին բաւականութիւն պատճառում: Հէքիաթների մէջ իրանց բոլոր յատկութիւններով երևան են գալիս ընտանի կենդանի-

*) Մանրամասն բացատրութիւն տես «Նոր դպրոց» 1908 № 2 1909 № 5 և 6 իմ յօդածները:

ները, վայրենի զազանները, թռչունները, անշունչ առարկաները:

Յայտնի է, որ մանուկներն անշունչ առարկաներին շարժող, կենդանի արարածների տեղ են դնում. իսկ կենդանիներին և թռչուններին՝ իրանց նման և հաւասար էակների փոխարէն ընդունում. ահա այս պատճառով մանուկները նրանց հետ սիրով ասում, խօսում են և մեծ բաւականութեամբ խաղում են: Նոյնպէս էլ մանուկների համար զժուար գործ, անկարելի բան չկայ. ամեն ինչ նրանց համար հնարաւոր է և ամեն ինչ հէքիաթական է: Ճիշտ այսպէս է հէքիաթների մէջ. այստեղ էլ անշունչ առարկաներն ապրում են և կենդանիների հետ գործելով ձգտում են այն ամենին՝ ինչ մարդիկ աշխատում են հասնել և ձեռք բերել: Այսպիսով մենք հէքիաթի մէջ գտնում ենք մանուկների հոգու համար սիրելի և զբաղիչ աշխարհը: Մանուկը, նախնիքների ժառանգական այդ տրամադրութիւնը իր հետ աշխարհ բերելով, շրջապատող միջավայրի ազդեցութեան տակ՝ զարգացնում և ուժեղացնում է: Նա յարաբերութեան մէջ է մտնում նախնիքների կեանքի, մտածողութեան, զբաղմունքների և այլ հոգեկան յատկութիւնների հետ. նա դառնում է շրջապատող բնութեան, կենդանիների, տիրապետող սովորութիւնների և աշխարհայեցողութեան կենդանի զաւակը:

Հոգեբանական նմանողութեան և ժամանակի կապակցութեան օրէնքների հիման վրայ, մանուկը հէքիաթի մէջ դեր խաղացող լեռն ու լիճը, ձորն ու անտառը, թռչունն ու կենդանին պատկերաւոր կերպով փոխադրում և միացնում է իր շրջապատող բնութեան, նրա երևոյթների, կենդանական աշխարհի հետ և այլն: Այս պատճառով հայրենական հէքիաթին պէտք է նախապատուութիւն տալ. այստեղ արտացոլում է մանկան ժառանգական և շրջապատող կեանքի բոլոր սովորութիւնները, հոգեկան կեանքի առաւել և պակաս կողմերը: Այստեղ բոլոր գործողութիւնները մայրենի երկրի, բնութեան երևոյթների, կեն-

դանական և բուսական աշխարհների հետ կապւած՝ մի ամբողջութիւն են կազմում: Այստեղ, մանկան համար ոչ մի օտար, ոչ մի խորթ բան չկայ, որ նրա հոգեկան աշխարհի գործողութիւնները խանգարէ: Այստեղ, հայրենի երկրի սովորութիւնները, նիստ ու կացն, ընտանեկան կեանքը, բարոյականութիւնը, լաւի, վատի գաղափարները և այլն՝ նրա հետ որոշ չափով կապւած են. այդ ամենը հէքիաթի մէջ գործողների բարոյական յաղթանակով մաքրւում, գտնւում, բխրեցանում են և մատաղ հոգիների բարոյական աշխարհի հիմնարարները կազմում:

Մի բանի խօսք ևս հէքիաթների աւանդման ձևի մասին:

Հէքիաթ կամ պատմութիւն անցնելիս, ընդունւած ձևը պատմողական է—այսինքն դասատուն պատմում է, մանուկներն էլ կրկնում են: Այստեղ մանուկներն ինքնուրոյն ոչինչ չեն անում, նրանց գործունէութիւնը կրաւորական է: Հէքիաթ աւանդելու մի ուրիշ ձևն էլ յորինողականն է: Սա հոգեբանական օրէնքներով մշակւած, մանկավարժութեան մէջ ընդունւած և գործադրւած մի ձևն է, որը պատմելով անցնելուց շատ առաւելութիւններ ունի: Դասաւանդութեան այս ձևը դասարանին կենդանի հետաքրքրութեան մէջ է պահում. իւրաքանչիւր աշակերտ փայլուն աչքերով, զւարթ դէմքով, հետևում է գասատուի իւրաքանչիւր հարցին և մասնակցելու ցանկութիւն է յայտնում:

Յորինողական ձևով պարապելը մանուկների երևակայութիւնը և հետաքրքրութիւնը զրգուելով նրանց մտածելու ընդունակութիւնը զարգացնում է: Այստեղ իւրաքանչիւր գլուխ գործում է. իւրաքանչիւրի մտածողութիւնը հրապարակ է բերւում, և նրանք ինքնագործունէութեան մէջ դրւելով՝ հետզհետէ սրւում և վարժւում են: Այս ձևով պարապելիս հէքիաթների մէջ կատարւածները մանուկներն այնպէս կենդանի կերպով պատկերացնում են, սրպէս թէ այդ բոլորն իրանց մասնակցութեամբ է կատարւում:

Անշուշտ, յորինողական ձևով պարապողներն աչքի առաջ պէտք է ունենան իրանց մանուկների զարգացումն, ընդունակութիւնը և մտաւոր պաշարի չափն ու սահմանը։ Նրանք հարկաւոր դէպքում պէտք է դիւրութիւններ տան և նպաստող հարցերով հեշտացնեն մանուկների պատասխանները։ Չափ ցանկալի է, որ դասատուն իր հարցերին պատրաստականութիւն յայտնող բոլոր մանուկների կարծիքներն իմանալուց յետոյ՝ ճշդերն անփոփէր և իր եզրակացութեան հետ որպէս վերջնական մշակած նիւթ՝ ներանց տար։ Աւելի պատրաստի մանուկների հետ պարագելիս, դասատուն համեմատաբար քիչ պէտք է օգնէ։

Դասատուն իր նպատակայարմար հարցերով մանուկների հոգու մէջ ամբարւած այդ նիւթին վերաբերեալ բոլոր պատկերացումները պէտք է վերաբրտադրել տայ, որ նրանք հեշտութեամբ կարողանան նիւթը լրացնել։ Կարճ խօսքով, յորինողական դասաւանդման ձեւը մանուկների ինքնագործունէութիւնը, մտածելու ընդունակութիւնը եւ երեւակայութեան զարգացումն զօրեղացնում և յառաջ է տանում։

Որովհետեւ հէքիաթը նախնական ժողովրդի ստեղծագործութեան, նրանց երեւակայութեան ազատ արտադրութիւնն է, զրա համար չպէտք է աշակերտներից պահանջել, որ նրանք ճիշտ բնագրի խօսքերով պատասխանեն— պէտք է բաւականանալ նրանով, երբ նրանց ասածները հէքիաթի ոգուն համապատասխան են։ Դիւրութեան համար, յորինողական ձևով կազմած իւրաքանչիւր հէքիաթ բովանդակութեան համաձայն բաժանած է մի բանի մասերի, իւրաքանչիւր մաս վերջանալուց յետոյ՝ զրւած է վերնագիր։ Պարապողն այդ վերնագրի համաձայն նախ հարցերով, ապա ամփոփ կերպով պէտք է պատմել տայ և բաւարար համարելուց յետոյ՝ անցնի միւս մասին։ Այսպէս իւրաքանչիւր մաս մշակելուց յետոյ բոլորը միացնել և միանգամից կրկնել տալ։ Գրկնողութիւնն աւելի հետաքրքիր և կենդանի դարձնելու համար, պէտք է մա-

նուկներն իրանք ներկայացնեն այդ պատմութիւնը, իրանք պէտք է հէքիաթի գործող անձնաւորութիւններ զառնան և ապա կրկնեն։ Առաջնորդի ցուցմունքով մէկը լինելու է, օրինակ, Անտառի մանուկի մէջ, Պախրա, մէկը հորթուկը, մի բանիսը թշնամիները, մէկը պախրատուրը, մէկը մայրը, մէկը թագաւորը և մէկն էլ պատմողը։ Եպահերթով իւրաքանչիւրն իր գերը պէտք է կատարէ։ Չափ ցանկալի է, որ իւրաքանչիւր մանուկ ոչ միայն իր գերը պատմէր այլև որոշ գործողութիւններ կատարելով ներկայացնէր։ Մանուկներն այս ամենը շատ հասարակ կերպով կարող են զուլս բերել։ Այս բանը նրանց չափազանց հետաքրքրում և կենդանի գործի մասնակցողներ է դարձնում։ Այս կերպ կրկնած և սովորած հէքիաթը մանուկների համար անմոռանալի է լինում։ Պատահում են մանուկներ, որ կրկնողութեան և խաղի ժամանակ, իրանց երեւակայութիւնն էլ պատմութեան և խաղի մէջ խառնում են— այս բանը չպէտք է արգելել, միայն չափազանցութիւններից պէտք է խուսափել։ Պէտք է նոյնպէս լաւ հետեւել, որ իւրաքանչիւրն իր գերը լրիւ և կանոնաւոր կատարէ։ Որոշ հէքիաթների մէջ, առաջնորդն իր հայեցողութեան համաձայն կարող է կրճատումներ մտցնել։

Գրկնողութիւնից յետոյ գալիս է խորասուզումն։ Այստեղ բոլոր գործողների արածներն իրանց էական մասերով մէկ մէկու հետ համեմատելով, մանուկների յիշողութեան մէջ մի անգամ էլ վերաբրտադրում է և նրանց բարոյական արժէքը գնահատութեան է դրւում։ Այստեղ մանուկներն իրանց սովորած պատմութիւնները կամ կեանքի մէջ տեսած դէպքերը վերաբրտադրելով, նրանց բարոյական արժէքը համեմատութեան մէջ են դնում նոր սովորածի հետ և այսպէս հների միջոցով ձեռք բերւած ճշմարտութիւններն աւելի ամրապնդւում, սեփականութիւն են դառնում։ Այդ ամենն առաձնելով կամ բնդհանրացած ասացւածքներով եզրափակում են։*) Այս միջոցով մենք

*) ԾԱՆՈԹՈՒԹԻՒՆ. Մանուկներն ազատ կարող են իրանց

մանուկների մէջ քարոյականութեան ճանտարհն ենք բաց անում եւ այսպէս բազմազան նման զրինակներով զարգացնում, ճոխացնում ենք նրանց քարոյական աշխարհահայեցողութիւնը ու քարոյականութիւնը: Սրանով միանգամայն վերացւում է մինչեւ այժմ ընդունւած այն չոր ու ցամաք խրատներ կարգալու դաստիարակութեան սրխալ ուղղութիւնը:

Գործադրութիւն. Մի բան դիտենալ և հասկանալը միայն այն ժամանակ որոշ արժէք կունենայ, եթէ նա կեանքի մէջ գործադրւում է, զրա համար հէքիաթի վերջում, վարժութեան կամ գործադրութեան մէջ կան մի քանի հարցեր, որոնցով մանուկներն իրանց սովորած ճշմարտութիւններն անմիջապէս կեանքի հետ կապում են և իրանց մէջ պատահած դէպքերն, այդչափով դնահատում են: Սրանով նրանց սովորածները, տեսածները գործադրութեան մէջ են դրւում — իսկ այդ բաները ժամանակի ընթացքում հետզհետէ կեանքի մէջ փոխադրելով՝ վարժւում են զրանց մէջ և իրանց համար սովորութիւն են դարձնում: Գործադրութիւնն էլ սովորածի բովանդակութեան համաձայն հանելուկներով, յարմարաւոր փոքրիկ ոտանաւորներով եզրափակում են:

Առաջին հէքիաթը «Անտառի մանուկը» համեմատաբար աւելի ընդարձակ մանուկների լրիւ պատասխաններով և մակաբերութիւններով է առաջ բերած՝ որպէսզի առաջնորդողները միւս հէքիաթներն էլ այդ կերպ անցնեն, բնականաբար, մանուկների պատրաստի դէպքում, կարելի է բաւականապէս եղած հարցերով:

Յորինդական ձեռով պարապելն առաջնորդից երկար ժամանակ, ոյժ և համբերութիւն է պահանջում այնպէս որ, մի հէքիաթ մի քանի ժամաւ մէջ հազիւ լրացւի, բայց

ընտանիքներում և գաւառում գործածւող առածներն ու ասացածքները գործածել: Սրանք նրանց համար աւելի հասկանալի և դիւրամբոնելի են՝ քան ուրիշ գաւառներում գործածւող առածներն ու հանելուկները:

զրա փոխարէն նա շուտով կ'զգայ, որ իր աշակերտների հոգեկան զրութիւնը բարձրացած է, նրանց ստեղծագործական ոյժը լարւած է և այս ամենը ծառայում են նրանց ինքնուրոյն գործունէութեանը և զարգացմանը — ահա այն մխիթարական կետը, որով ուսուցիչը շատ զոհ պէտք է լինի:

Ա. 2,

ԱՆՏԱՌԻ ՄԱՆՈՒԿԸ

Այսօր պէտք է սովորենք, թէ ի՞նչպէս թազաւորն անտառում մի մանուկ է գտնում:

— Ի՞նչ պէտք է սովորենք, ո՞վ կարող է ասել... ապա դու ասա, Հայկ. դու էլ կրկինը Արփիկ և այլն:

— Այժմ ասացէք. միթէ անտառում մանուկ լինում է. «Անտառում մանուկ չի լինում».— Ինչո՞ւ անտառում մանուկ չի լինում. «Անտառում մանուկ չի լինում, որովհետեւ անտառում մարդիկ չեն ապրում» — էլ ինչու. «որովհետեւ անտառում տներ չկան».— Ապա ինչ կայ անտառում. «Անտառում կան ծառեր, գայլ, արջ, աղւէս» — էլ ինչ կայ անտառում.— «Անտառում կայ նապաստակ, խոզ, ոզնի» — Դու էլ ասա Արամ — «Անտառում կայ ծիտ, ազնաւ, կաշաղակ, սոխակ, բազէ և այլն»:

— Ուրեմն անտառում մարդիկ չեն ապրում, անտառում կան տեսակ տեսակ ծառեր, կենդանիներ և թռչուններ:

— Իսկ ինչպէս էր պատահել, որ այդ մանուկն անտառում էր, ո՞վ կասէ. «Այդ մանուկն անտառում կորել էր» — դու էլ ասա Արմիկ — «Գայլը նրան փախցրել տարել էր»: Դրանցից ոչ մէկն էլ չէր. այ այդ մասին ես ձեզ հիմա կը պատմեմ: Ապա ո՞վ կարող է մի անգամ էլ կրկինը, ինչ պիտի սովորենք:

— Լինում է չի լինում, մի մանուկ է լինում. — այդ մանկան անունն ինչ էր, ո՞վ կասէ. «Այդ մանկան անունը Տիգրան էր, «Այդ մանկան անունն Արտաշէս էր» և այլն: — Ո՛չ, դրանցից ոչ մէկն էլ չէր. բայց իհարկէ դուք ձեր անունը գիտէք. ապա դու ասա քո անունն ինչ է. — «Իմ անունն ու ազգանունն է Արփիկ Արամեան» — դու էլ ասա «Իմ անունն ու ազգանունն է Յուլակ Յակոբեան» և այլն. թէ ինչ էր մեր փոքրիկ մանկան անունը մենք շուտով կիմանանք: Առաջ մեր մանուկն անտառում չէր ապրում, ապա ո՞րտեղ էր ապրում. «Առաջ նա ապրում էր քաղա-

բում». Գու էլ ասա նարդոս. «նա ապրում էր զիւղում».
«նա ապրում էր իրանց տանը» և այլն:

— Դուք այդ չիմացաք, բայց իհարկէ կարող էք ասել, թէ դուք որտեղ էք ապրում. ապա դու ասա Գիսակ.
«ես ապրում եմ քաղաքում» — Ո՞ր փողոցում. «ես ապրում եմ քաղաքում, Միքայէլեան փողոցում № 2 տանը».
— Դու էլ ասա Արաքսէ. «ես ապրում եմ քաղաքում Անանուն փողոցում № 32 տանը».
— Դու էլ ասա Գագիկ. «ես ապրում եմ զիւղում».
— Ո՞ր թաղում «ես ապրում եմ զիւղում Կոնտի թաղում» և այլն: — Զատ լաւ. թէ մեր փոքրիկ մանուկը որտեղ էր ապրում, այդ ես էլ չգիտեմ, միայն նա շատ լաւ, ուրախ և բազմաթիւ ապրում էր. — ինչո՞ւ նա ուրախ և լաւ էր ապրում. «նա ուրախ և լաւ էր ապրում, որովհետեւ հայր ու մայր ունէր»: Հայր ու մայրը մանկանն ինչ են անում. «Հայր ու մայրը նրան կերակրում, խաղացնում, օրօրում, քուն են գնում և այլն»: Այո. ասածներդ ճիշտ են. մեր մանուկը թէև հայր չունէր, բայց մայրը նրան շատ սիրում էր և նրա բոլոր պէտքերը հոգում էր:

Ամփոփել և կրկնել. *Ի՞նչպէս մանուկը ուրախ ապրում էր:*
— Մա՞ռկը մօր մօտ երկար ժամանակ այդպէս ուրախ չապրեց. ինչո՞ւ ուրախ չապրեց, ինչ պատահեց նրան, ո՞վ կասէ. «նա մօր մօտ երկար ժամանակ ուրախ չապրեց նրա համար, որովհետեւ նրա մայրն ազգատաղաւ» — էլ ինչու. «որովհետեւ նրա մայրը տկարացաւ» — էլ ինչու. «որովհետեւ նրա մայրը մեռաւ» և այլն: — Ո՞չ, ձեր ասածներից ոչ մէկն էլ չէր. թշնամիները գիշերով նրանց տան վրայ յարձակեցին, տունը թալանեցին, ամեն ինչ տաքան, մօրն էլ ուզում էին բռնել և սպանել. մայրը յաջողեցրեց մանկանը օրօրոցից հանել և ծածուկ փախաւ անտառ. — Ինչո՞ւ մայրն այդպէս արեց. «Մայրն այդպէս արեց, որովհետեւ նա ուզում էր իր մանկանն ազատել» — ճիշտ է. մայրը մանկանը զրկած արագ արագ փախչում էր. մայրը ճանապարհին շատ վախենում էր,

նա յետեից բարձր բարձր ձայներ էր լսում. — ինչու էր մայրը վախենում, ապա ասա Վահան. «նա վախենում էր, որովհետեւ անտառի գազանների ձայները լսում էր».
— Էլ ո՞վ կասէ — «նա վախենում էր, որովհետեւ զիտէր, որ թշնամիները յետեից գալիս էին և կարող էին իրան ու որդուն բռնել».
— Ճիշտ է. թէև մայրն անտառի գազաններից երկիւղ կրում էր, բայց գլխաւորը պատճառն այն էր, որ նա իր յետեից ընկած թշնամիների ձայները լսում էր, մանաւանդ թշնամիները քանի գնում, մօտենում էին: Միւս կողմից, մայրը թուլացել էր, չէր կարող արագ վազել, այն հէնց դրա համար էլ նա շատ վախենում էր. Չնայելով այդ ամենին, մայրը իր բոլոր ուժը հաւաքած վազում էր. — ինչ էր կարծում կարողացաւ մայրն ազատել. «Այո, մայրը կարողացաւ ազատել, նա թագնեց ծառերի տակ և թշնամիները նրան չտեսան».
Դու էլ ասա Համեստ — «նա ազատեց, որովհետեւ անտառի խիտ թփերի մէջ պահեց».
— Դու ինչ ես ասում Արամ — «նա չկարողացաւ ազատել, որովհետեւ որդուն զրկած չէր կարող արագ փախչել».
— Ճիշտ է թէև մայրը բոլոր ոյժով փախչում էր, բայց դժբախտաբար չկարողացաւ ազատել. մի բան մօրը շատ շատ խանգարում էր. — Ի՞նչ բան էր մօրը խանգարում. «Մօր երկար շորերն էին խանգարում, և նա չէր կարող լաւ վազել» — էլ ո՞վ կասէ, «Մուկ գիշեր էր, մայրը ճանապարհը լաւ չէր տեսնում, դա էր խանգարում».
— Դու էլ ասա Արշակ. «Երեխան ծանր էր, մայրը չէր կարող լաւ վազել» և այլն.
— Զեր ասածները մօրը բաւական խանգարում էին, բայց գլխաւորն այն էր, որ մանուկը բարձր ձայնով լալիս էր, մայրը չէր կարող նրա ձայնը կտրել, այն դա էր մօրը շատ խանգարում: Մանկան լացը ինչո՞ւ էր մօրը խանգարում — Մանկան լացը մօրը խանգարում էր նրա համար, որովհետեւ թշնամիները մանկան ձայնը լսելով, ձայնի յետեից գնում էին, իսկ մայրը չէր կարող թագ-

նանիկ ասում. նա տեսաւ նոյնպէս, որ թշնամին նրան
բռնեց և գերի տարաւ. դրա համար պախրան երբ ման-
կան լացն ու աղաղակը լսեց՝ խղճաց նրա վրայ, մօտե-
ցաւ ճօճին և նրան օգնեց: — Պախրան մանկանն ինչով
օգնեց. «Պախրան մանկանն օրօրեց» — էլ ինչ արեց.
— «Պախրան մանկանը ծիծ տուեց» էլ — «Պախրան ման-
կանը նանիկ ասեց և քնացրեց»: Այո, Պախրան մանկանը
ծիծ տուեց, օրօրեց և տխուր ձայնով այսպէս նանիկ ասեց.

Սիրուն երեխայ, որը ես մնացել.
Քո անբախտ մօրը գերի են տարել.
Նա քեզ փաթածեց լայն տերևներով,
ձօճի մէջ կապեց նանիկ ասելով.
Նա լաց էր լինում աղի արցունքով,
Իր վերջին բարեն, ասում էր լալով.
Նանա բալիկս նա նա.
Մեծատերե թաթաշոր
Մանրատերե ոտաշոր,
Քամին կանէ ժաժ կըտայ.
Պախրէն կըգայ ծիծ կըտայ,
Նա նա, գառնուկս, նա—նա...

— Երբ երեխան հանգստացաւ, պախրան ասաց. ահա
եկել եմ, որ քեզ ծիծ տամ, պահեմ պահպանեմ իմ հոր-
թուկի պէս:

— Ծիծ ուտելուց յետոյ ինչ արեց մանուկը. «Ծիծ
ուտելուց յետոյ, մանուկը կշտացաւ և քնեց». — ինչ կըլի-
նէր մանուկը, եթէ Պախրան նրան ծիծ չտար. «եթէ Պախ-
րան նրան ծիծ չտար, մանուկը լաց կըլինէր». — է՞լ ինչ
կըլինէր Գոհարիկ. — «եթէ Պախրան ծիծ չտար, մանուկը
կըտխրէր». — էլ. «Մանուկը քաղցածութիւնից կարող էր
մեռնել»: ձիշտ էք ասում. իհարկէ, մանուկը կը տխրէր,
լաց կըլինէր և քաղցածութիւնից կը մեռնէր:

— Երբ երեխան կշտացաւ, քնեց. Պախրան գնաց
արածելու, որ կաթը շատացնի, գայ երեխին էլ, հոր-
թին էլ ծիծ տայ: Ամեն անգամ, երբ մայրը արածելու

էր գնում, հորթին հետն էր տանում, բայց այս անգամ
չտարաւ. ինչո՞ւ չտարաւ. «Նա հորթին չտարաւ, որովհետև
թողեց քնած մանկան մօտ». — Ինչո՞ւ մայրը հորթին թո-
ղեց քնած մանկան մօտ. «Մայրը հորթին թողեց քնած ման-
կան մօտ, որ երբ նա լաց լինի՝ օրօրէ, հետը խաղա և պա-
հէ»: Այդպէս է. հորթը մնաց մանկան մօտ և երբ նա գար-
թեց, մօտեցաւ նրան, օրօրեց և այսպէս նանիկ ասեց.

Նա նա. մանկիկ նա նա,
Իմ մէրը ամեն խոտից կծիլ չի.
Ամեն ջրից խմիլ չի,
Նա սարէ սար ման կը գայ,
Որը կըգտնի ծիծ կըտայ.
Նա նա, մանկիկ, նա նա...

Ամփոփել և կրկնել. *Ե՞նչպէս պախրակովը մանկանը
օգնեց:*

Մենք իմացանք, որ Պախրան մանկանը խօսք տուեց
իր հորթուկի պէս պահել պահպանել. — ինչ արեց պախ-
րան, որ իր խօսքին հաստատ մնաց. «Նա ամեն օր ման-
կանը ծիծ էր տալիս». — էլ ինչ արեց Հրանուշ. «Նա ա-
մեն օր հորթուկին երեխի մօտն էր թողնում, որ նրան
պահէր և օրօրէր». ճիշտ ասացիք. պախրակովն ամեն օր
գնում էր արածելու, հորթին թողնում էր մանկան մօտ,
իսկ ինքն էլ կուրծքը լիքը յետ էր դառնում արօտատե-
ղից. նա միշտ երեխին էլ, հորթին էլ ծիծ էր տալիս:

— Ով տարով էր մեծանում, մեր երեխան օրով մեծա-
ցաւ, նա շուտով դուրս եկաւ ճօճիցը. մէկ օր չորեքթաթ
տուաւ, միւս օրը ոտքի կանգնեց, մի քանի անգամ սահեց
փայր ընկաւ, բայց շուտով ամրացաւ և սկսեց պախրի
յիտեից վազվզել ու հորթուկի հետ խաղալ:

Ամփոփել և կրկնել. *Ի՞նչպէս մանուկը մեծացաւ:*

— Մի թագաւոր որդի չունէր, երազումն ասացին.
Թագաւոր, Աստուած քեզ մի որդի պիտի տայ անտառի
խորքումը. — Երբ այս երազը տեսաւ, ինչ արեց Թագա-

ւորը. «Երբ այդ երազը տեսաւ, թագաւորը ուրախացաւ».
— Ինչո՞ւ ուրախացաւ. «Նա ուրախացաւ, որովհետեւ որդի
չունէր և ուզում էր ունենալ».
— Ճիշտ է, դրա համար էլ
թագաւորը ուրախացաւ և շատ ցանկանում էր որդի ու-
նենալ. Մի քանի ժամանակից յետոյ, թագաւորն իր
որսորդներին հետ որսի գնաց. շատ ման եկան, ոչ մի որս
չգտան, միայն գետնի վրայ մի բան տեսան և զարմացան.
— Ինչ տեսան որսորդները — «Որսորդները գետնի վրայ
տեսան թռչնիկներ».
Նրանք տեսան թիթեռնիկներ, որդեր
և այլն».
— Ո՛չ, նրանք կենդանի բան չտեսան, այլ հողի
վրայ ոտնատեղեր տեսան. — ո՞ւմ ոտնատեղերն էին. «Երե-
խայի և պախրի ոտնատեղերն էին».
— Ինչո՞ւ որսորդները
զարմացան. «Նրանք զարմացան, որովհետեւ անտառի մէջ
երեխայ չէր կարող լինել».
Այո՛, դրա համար էլ նրանք
զարմացան և իրանց տեսածին չէին հաւատում: Որսորդ-
ներն այս բանը պատմեցին թագաւորին. ինչ էր կար-
ծում, թագաւորն էլ զարմացաւ. «Սյո, թագաւորն էլ զար-
մացաւ».
— Դու ինչ ես ասում Վարդան. «Ոչ, թագա-
ւորը չզարմացաւ: Գիտէք, թագաւորն իսկոյն մի բան
յիշեց. — Ինչ յիշեց թագաւորը, «Թագաւորն իսկոյն յի-
շեց իր երազը և շատ ուրախացաւ».
— Ինչո՞ւ թագաւորը
ուրախացաւ. «Թագաւորն ուրախացաւ, որովհետեւ ասում
էր, երազս կատարոււմ է և ես մի որդի կունենամ».
Այո՛, տեսա՞ք Վարդանը միտն էր պահել և նա ճիշտ ասաց, որ
թագաւորը չզարմացաւ. — Մանկանը գտնելու համար
թագաւորը ինչ արեց. «Մանկանը գտնելու համար, թա-
գաւորը հրամայեց որսորդներին, որ գնան մանկանը բե-
րեն».
Այդպէս է. Որսորդները երեխի ոտնատեղերի հետ-
քով գնացին, շատ ման եկան, վերջապէս մանկանը տե-
սան պախրի ծիծը ծծելիս: Երկու ժամ չէր անցել, որ ման-
կանը բերին թագաւորի մօտ:

Ամփոփել և կրկնել. Ինչպէս որսորդները մանկան
գտան:

Թագաւորն երբ մանկանը տեսաւ, շատ ուրախացաւ:

Թագաւորը գրկեց նրան, համբուրեց և ուզեց անուն դնել:
— Ի՞նչ անուն դրեց թագաւորը. «Թագաւորը երեխայի
անունը դրեց Հայկ, Արամ, Արմենակ և այլն. «Ոչ, այդ ա-
նուններից ոչ մէկն էլ չդրեց. — Բայտ ասացէք, ո՞վ պահեց,
մեծացրեց մանկանը. «Մանկանը պահեց — մեծացրեց
Պախրան».
— Եթէ Պախրան չլինէր մանուկը կարող էր
ապրել. «Ոչ, եթէ Պախրան չլինէր, մանուկը չէր կարող
ապրել».
— Ուրեմն ո՞վ տուեց մանկանը որսորդներին. «Ման-
կանը որսորդներին դարձեալ Պախրան տուեց».
Լաւ, եթէ
պախրան մանկանը մեծացրեց, պախրան էլ որսորդներին
տուեց, ուրեմն թագաւորն ինչ անուն պէտք է դնէր, որ ա-
մեն էլ հասկանային. թէ պախրան է տուել. «Որպէսզի
ամեն էլ հասկանան որ պախրան է մանկանը պահել
մեծացրել և պախրան է թագաւորին տուել, պէտք է ման-
կան անունը պախրի տաժ դնէին».
Այո՛, պախրի տաժ
կամ Պախրատուր. ուրեմն թագաւորը մանկան անունը
Պախրատուր դրեց:

Պախրատուրը թագաւորի պալատում մեծացաւ, լաւ
ուսում առաւ և խելօք մարդ դարձաւ. ամերը նրան սի-
րում էին. — Ինչո՞ւ ամերը նրան սիրում էին. — «ամերը
նրան սիրում էին, որովհետեւ նա խելօք և լաւ տղայ էր».
— Էլ ինչու. «ամենքը նրան սիրում էին, որովհետեւ նա
մարդկանց օգնում էր, հօր գործերը լաւ կառավարում
էր» — Այո՛, նա բարի էր, նա խելօք էր, նա հօրն էլ, ուրիշ-
ներին էլ օգնում էր, դրա համար ամերն էլ նրան սիրում
էին: Երբ հայրը ծերացաւ, Պախրատուրին դարձրեց թա-
գաւոր: Պախրատուրը շատ լաւ կառավարում էր, ամերը
ուրախանում էին, որ այդպիսի լաւ թագաւոր ունեն. Պախ-
րատուրն էլ ուրախ էր. բայց գիտէք, մէկ մէկ անգամ
Պախրատուրը շատ տխրում և մտածում էր: Ո՞ւմ համար
էր տխրում և մտածում — «Նա իր մօր մասին էր մտա-
ծում, մօր համար էր տխրում».
Ճիշտ է. — Ինչ էր մտածում
Պախրատուրը — «Նա մտածում էր մօրն ազատել».
— դրա
համար Պախրատուրն ինչ պէտք է անէր, «դրա համար

Պախրատուրը զօրքով պէտքէ գնար մօրն ազատէր»։ Այն, բայց նա մօր տեղը չգիտէր, ան, զրա համար էր շատ մտածում։ — Մօրն ազատելու համար, Պախրատուրն ինչ պիտի անէր. «մօրն ազատելու համար, Պախրատուրը պէտք է մօր տեղն իմանար»։ — «Ինչպէս պէտք է մօր տեղն իմանար. — «Նա պէտք է ուրիշներին հարցնէր և իմանար»։ ճիշտ է. զրա համար Պախրատուրը շատ հարց ու փորձ արաւ, շատ մարդիկ դէս ու դէն ուղարկեց և վերջը մօր տեղն իմացաւ։ — Այժմ ինչ պէտք է անէր. «Այժմ պէտք է գնար և մօրն ազատէր»։ — Այն, զրա համար նա մեծ զօրք հաւաքեց, թշնամիներ ի հետ կուսեց, նրանց յաղթեց և մօրը գերութիւնից ազատեց։

Ամփոփել և կրկնել. *Ինչպէս Պախրատուրը մօրը գերութիւնից ազատեց։*

Ընդհանուր կրկնութեան համար այժմ խաղալ*)։ զրա համար ինչ պէտք է անենք. «զրա համար մէկը պէտք է լինի Պախրատուրի մայրը, մէկը Պախրատուրը, մէկը Պախրան, մէկը հորթուկը, մի քանիսը թշնամիները, մէկը թագաւորը, մի քանիսը որսորդները, մի քանիսը զօրք և մէկն էլ պատմողը»։ Այն, այդպէս է. — ուրեմն բոլորը քննիս են։

Խորատուրումն.

— Երկնի ժամանակ Պախրատուրը ծնողների մօտ ուրախ ու զւարթ ապրում էր. «Ո՛հ, նա երկար ժամանակ ուրախ ու զւարթ չապրեց» — «նա շուտով զրանից զրկւեց»։ — Ինչո՞ւ նա զրանից զրկւեց — «նա զրանից զրկւեց, որովհետեւ թշնամիները նրանց տան վրայ յարձակւեցին, տունը թալանեցին, Պ-ի մօրն էլ ուզում էին բռնել, բայց մայրը Պախրատուրին օրօրոցի միջից հանեց և ծածուկ փախաւ անտառ»։ — Ինչո՞ւ թշնամիները Պախրատուրենց տունը թալանեցին. «Նրանք Պախրատուրենց տունը թալանեցին, որ ապրանք շատ ունենան և հարստանան»։ — Թշնամիները լաւ արին. «Ո՛հ, թշնամիները լաւ բան չարին, նրանք գէշ

*) ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ. Բացատրութիւնը տես յառաջաբանում։

բան արին. — Ինչո՞ւ նրանք գէշ-վատ բան արին. «Նրանք վատ արին, որովհետեւ ուրիշի աշխատածը ուժով խլեցին, տարան»։ — Ինչո՞ւ թշնամիները ուղեցին մօրը բռնել. — «Նրանք ուղեցին մօրը բռնել, որ նա ուրիշներին օգնութեան չկանչէր և յետոյ իրանց պատժել չտար»։ — Իմացանք, որ թշնամիները վատ բան արին — Ուրեմն թըշնամիներն ճիշտի մարդիկ էին»։ «Թշնամիները չար և վատ մարդիկ էին»։ Իմացանք, որ մայրը որդուն առած անտառ փախաւ. — Վարողացաւ մայրն ազատել. «Ո՛հ, մայրը չկարողացաւ ազատել»։ — Ինչո՞ւ մայրը չկարողացաւ ազատել. «Մայրը չկարողացաւ ազատել նրա համար, որովհետեւ Պախրատուրը շատ անհանգիստ էր, նա բարձր ձայնով լալիս էր, թշնամիները ձայնի յետևից գնում էին, զրա համար էլ մայրը չկարողացաւ թաքնել կամ փախչել»։ — Ուրեմն թշնամիներն երկուսին էլ բռնեցին. — «Ո՛հ, թշնամիներն երկուսին էլ չբռնեցին, որովհետեւ մայրը Պախրատուրին ազատեց»։ — Մայրը Պախրատուրին ինչպէս ազատեց. «Մայրն երբ տեսաւ, որ թշնամիները Պախրատուրի ձայնը լսելով կարող են իրան հասնել և բռնել, այդ պատճառով Պ-ի ձայնը կտրելու համար մի ճօճ կապեց, մանկան ախտից քուն դրեց՝ որ թշնամիներն իրանց տեղը չիմանան»։ — Ուրեմն կարողացաւ մայրն ազատել. «Ո՛հ, մայրը չկարողացաւ ազատել»։ — Ինչո՞ւ մայրը չկարողացաւ ազատել. — «Որովհետեւ երբ մայր լսեց, որ թշնամիներն իրանց մօտեցել են և կարող են իրան էլ, որդուն էլ բռնել՝ զրա համար նա ճօճի մօտից փախաւ, որ եթէ իրան բռնեն, գոնէ որդին ազատի»։ — Թշնամիները բռնեցին մօրը. «Այն, թշնամիները մօր յետևից հասան, բռնեցին և դերի տարան»։ Այսպէս անելով թշնամին ինչպիսի գործ կատարեց. «Թշնամին վատ և չար գործ կատարեց»։ — Անպատիժ մնացին չար և վատ թշնամիները. «Ո՛հ, չար և վատ թըշնամիները անպատիժ չմնացին»։ — Ո՞վ նրանց պատժեց. «Պախրատուրը երբ թագաւոր դարձաւ, իմացաւ որ մայրը

կենդանի է և թշնամիների ձեռքում գերի է, մեծ զորքով գնաց թշնամիներին յաղթեց և մօրն էլ գերութիւնից ազատեց»։ — Այո՛, այսպիսով տեսանք, որ չար և վատ թշնամիները պատժի արժանացան։ — Մենք իմացանք, որ մայրը Պ-ին ճօճի մէջ դրեց և ինքը փախաւ. — Ո՞վ Պախրատուրին կերակրեց և պահեց. «Պախրան Պախրատուրին կերակրեց և իր հորթուկի պէս պահեց մեծացրեց»։ — Պախրան ինչպէս իմացաւ, որ ճօճի մէջ մանուկ կար «Երբ առաւօտեան մանուկը զարթնեց, լաց եղաւ Պախրան լսեց նրա ձայնը, իր հորթուկի հետ եկաւ նրա մօտ, ծիծ տւեց օրօրեց և նանիկ ասելով քնացրեց»։ — Ո՞վ կարող է պախրի նանիկը կրկնել...

— Նանիկ ասելուց յետոյ, Պախրան մանկանը ինչ խոստացաւ. «Նա խոստացաւ մանկանը իր հորթուկի պէս պահել, մեծացնել»։ — Կատարեց պախրան իր խոստումը. «Այո՛, պախրան իր խոստումը կատարեց»։ — Ինչ արեց Պախրան. «Նա ամեն օր հորթին թողնում էր մանկան մօտ, որ նրան օրօրէ, նանիկ ասէ. ինքն էլ գիտւմ էր արածելու, կաթը շատացնելով զալիս էր երկուսին էլ ծիծ էր տալիս»։ Զիշտ է, պախրան մանկան այդպէս պահեց և մեծացրեց։ — Ինչո՞ւ պախրան մանկան այդպէս օգնեց և պահեց. «Պախրան մանկանն այդպէս օգնեց, որովհետեւ նա բարի էր, նա լաւ էր»։ — Եթէ Պախրան չօգնէր մանկանն, ինչ կրլինէր նա. «Եթէ Պախրան նրան չօգնէր նա բազմա՞ կըմնար, լաց կլինէր և վերջը բազմաժուժիւնից կմեռնէր»։ — Ուրեմն ո՞վ ազատեց մանկանը. «Մանկանը Պախրան ազատեց»։ Ուրեմն մենք տեսանք, որ Պախրան բարի էր և Պախրան իր տւած խօսքը հաստատ պահեց և մանկան կեանքն ազատեց.

— Է՛լ ով օգնեց Պախրատուրին. «Թագաւորն էլ օգնեց Պախրատուրին»։ — Թագաւորը Պախրատուրին ինչպէս գտաւ. «Երբ թագաւորը որսորդներից իմացաւ, որ անտառի խորքում մանկան ոտնատեղեր կան՝ հրամայեց, որ ատնատեղերի յետևից գնան, անպատճառ գտնեն և իրան

բերեն. որսորդներն էլ գնացին, գտան և բերին»։ — Ինչո՞ւ թագաւորը նրան լաւ պահեց, լաւ ուսում տւեց և վերջն էլ թագաւոր դարձրեց։ «Որովհետեւ Պախրատուրը խելօք էր, բարի էր, լաւ սովորում էր և ամէքը նրան սիրում էին»։ — Ո՞րտեղից երևաց, որ Պախրատուրը բարի և խելօք էր. «Նա բարի էր, որովհետեւ չար թշնամուն յաղթեց և մօրը գերութիւնից ազատեց, նա ժողովրդին օգնեց և թագաւորի դործերը լաւ կառավարեց»։ — Ուրախ էր թագաւորը, որ Պախրատուրն այդպէս լաւ մարդ դարձաւ. «Այո՛, նա շատ ուրախ էր, որ Պախրատուրը լաւ և օգտակար մարդ դարձաւ»։ այ՛ հէնց դրա համար էլ ասում են—արած լաւութիւնը չի կորչիլ։

Մի առած ասում է — Աշխարհը խելքով են կերել, ում համար յարմար է այս առածը... — Ինչո՞ւ Պախրատուրի համար յարմար է. — Ո՞վ կարող է մեր պատմութեանյարմար առածներ ասել Ասում են. — Ով կարդա, նա մարդ ա. Տաշած քարը գետին չի մնայ.

Յարմար են այս առածները մեր պատմութեանը. ում համար է յարմար։ Մի ուրիշ առած ասում է. — Ինչ որ ցանես, այն կընծես. — Սա ում համար է ասած. ինչո՞ւ թշնամիների համար է յարմար։

Գործադրութիւն կամ վարժեցնելու հարցեր։

— Այս պատմութեան մէջ ում հաւանեցիր. «Այս պատմութեան մէջ մենք հաւանեցինք Պախրին, Պախրատուրին, թագաւորին, Պախրատուրի մօրը»։ լաւ. ապա ասացէք, ինչո՞ւ Պախրատուրի մօրը հաւանեցիր. «Պախրատուրի մօրը հաւանեցիր նրա համար, որովհետեւ նա իր որդուն շատ սիրում էր» էլ ինչու Արշակ. «Պ-ի մօրը հաւանեցինք, որովհետեւ նա շատ նեղութիւններ քաշեց, որդուն փախցրեց»։ — Էլ ինչու Արտաշէս. «Պ-ի մօրը հաւանում ենք նրա համար, որովհետեւ նա ինքը գերի ընկաւ և որդուն ազատեց»։ ճիշտ է. վերջը Պախրատուրն այդ բանը իմացաւ. «Այո՛, նա այդ բանը իմացաւ, դրա համար գնաց մօրը գերութիւնից ազատեց»։

Պախրատուրը սիրում էր իր մօրը և նրան գերութիւնից ազատեց. — Ապա ասացէր դուք ինչո՞ւ էք սիրում ձեր ծնողներին. «Մենք սիրում ենք նրա համար, որովհետեւ նրանք մեզ համար չարչարում են և մեզ լաւ լաւ բաներ են պատմում». էլ ինչո՞ւ ենք սիրում Արշանոյշ. «Մենք սիրում ենք մեր ծնողներին, որովհետեւ նրանք մեզ համար շոր են առնում, կերակուր են պատրաստում, ուսումնարան են ուղարկում». — էլ ինչո՞ւ ենք սիրում. «Մենք նրանց սիրում ենք, որովհետեւ նրանք մեզ սիրում են և ամեն տեսակ նեղութիւններից ազատում են»: Ճիշտ ասացիք, այ հէնց դրա համար էլ մեր ծնողներին պէտք է սիրենք և Պախրատուրի նման ամեն տեսակ նեղութիւններից ազատենք. դրա համար էլ ասում են. Պատւիր քո հօրն ու մօրը, որ աշխարհի վրայ բազմաթիւ կեանք տաննաս. նոյնպէս ասում են. Պատւիր ծերին, որ ծերանաս, ծերէ պատին իմանաս. — Պախրատուրին և թագաւորին ինչո՞ւ հաւանեցիք. «Մենք Պ-ին և թագաւորին հաւանեցինք, որովհետեւ երկուսն էլ բարի և լաւ էին. — Ի՞նչ արեց Պախրատուրը. «Պախրատուրը թշնամուն յաղթեց և մօրը գերութիւնից ազատեց». — էլ ինչ արեց. «Նա ժողովրդին օգնեց»: Թագաւորն ինչ արեց. «Թագաւորն էլ Պ-ին լաւ պահեց, ուսում տուց, մեծացրեց և Պ-ը դարձաւ լաւ և օգտակար մարդ». — Դուք ձեր ո՞ր ընկերին էք սիրում. «մենք սիրում ենք այն ընկերին, որը մեզ դաս է սովորեցնում, չար ընկերներից պաշտպանում է, խեղճերին օգնում է և այլն». — Ինչո՞ւ Պախրին և հորթուկին հաւանեցիք. «Պախրին և հորթուկին հաւանեցինք, որովհետեւ նրանք էլ բարի էին, լաւ էին». — Ո՞րտեղից իմացանք, որ նրանք բարի էին. «մենք իմացանք, որ պախրան գնաց մանկանք ծիծ տուց, օրօրեց, նանիկ առեց և ամեն օր նրան իր հորթուկի հետ կերակրում էր». — Իսկ եթէ պախրան այդ չանէր. ինչ կըլինէր մանկանք. — «Եթէ պախրան չիւնէր, մանուկը քաղցից կ'մեռնէր». — Ի՞նչ արեց հորթուկը, որ դուք հաւանեցիք. «Հորթուկին հաւանեցինք, որովհե-

տեւ նա մօր խօսքը լսեց. նա ամեն օր մանկան մօտ էր մնում, նրան օրօրում էր, նանիկ էր ասում և հետը խաղում էր»: — Եթէ հորթուկը մօր խօսքը չլսէր և մանկան մօտը չմնար, ի՞նչ կըստատահէր մանկանք. «Եթէ հորթուկը մօր խօսքը չլսէր և մանկան մօտ չմնար, այն ժամանակ մանուկը լաց կըլինէր, նա կտխրէր և ուրիշ գազանները նրա ձայնը լսելով, կարող էին գալ և մանուկին վնասել». ճիշտ է. Ուրեմն լաւ բան է, երբ մէկը իր մօր, իր հօր և մեծերի խօսքը լսում է: «Այո, դա լաւ բան է». — Ինչո՞ւ լաւ է. «Որովհետեւ մեծերը մեզ լաւ և օգտակար բաներ են ասում. եթէ մենք լսենք և նրանց խօսքը կատարենք, մենք էլ հորթուկի նման լաւ գործ կանենք». ճիշտ է, այն ժամանակ ձեր ծնողները, ձեր մեծերը և ուսուցիչները կուրախանան և ձեզ կըօրեն:

Այժմ ասացէր. եթէ Պախրան մանկանք մի բանի օր ծիծ տար և յետոյ էլ չգնար, ինչ կըլինէր մանուկը. «Եթէ Պախրան այդպէս անէր, այն ժամանակ նա կը մեռնէր». Ուրեմն Պախրան իր տաժ խօսքը հաստատ պահեց. «Այո, Պախրան իր տաժ խօսքը հաստատ պահեց». Ինչ էր կարծում, լաւ բան է, երբ մէկն իր տաժ խօսքը պահում է. — Այո, լաւ բան է, երբ մէկը տաժ խօսքը հաստատ պահում է:

— Ի՞նչ կասէք ձեր այն ընկերին, որ խօսք է տալիս մէկին օգնել չի օգնում. խօսք է տալիս մէկին դաս սովորեցնել, իր խօսքը չի կատարում. խօսք է տալիս, որ ծուլութիւն չանի, չար չլինի՝ խօսքը չի կատարում և այլն. «Մենք այդպիսի ընկերին կասենք, որ նա վատ է, որ նա խաբեբայ է, որ նրա խօսքին չպիտի հաւատալ և այլն». — Կը սիրէ՞ք այդպիսի ընկերին. «Ոչ, մենք այդպիսի ընկերին չենք սիրէ»:

Մի առած ասում է. Տասը չափեր, մէկ կտոր. ի՞նչ է նշանակում այդ բանը. Այո, ճիշտ էր ասում, այդ նշանակում է առաջ պէտք է լաւ մտածել, յետոյ գործ կատարել. Այդպէս էլ առաջ պէտք է մտածել, ապա խօսք տալ, իսկ տաժ խօսքը հաստատ պահել. — ճիշտ այնպէս՝ ինչպէս Պախրան արեց:

Մեր պատմութեան յարմար ինչ հանելուկներ գիտէր.

Ապա գիտէր. 1) Էն ի՞նչն է, ում ուրին կալաւ.

(անուն)

2) Թէ որ խօսես, կը խօսի,

եթէ թողնիս, կը բնի,

Թէկուզ ինչ էլ որ լինի՝

նա յաւիտեան չի մեռնի

(գիւրք)

Ապա սովորեցէր այս փոքրիկ ոտանաւորը.

Կարգա՛, ա՛յ իմ խելօր մանուկ,

Կարգա՛, գրի՛ր դու ամեն օր.

Գի՛ր կարգողի խելքն է կտրուկ,

Միտը՛ր պայծառ ու լուսաւոր:

ԶԱՆԿԼՕ-ՊԱՆԿԼՕ

Այսօր ես ձեզ պէտք է պատմեմ Զանկլօ-Պանկլօ ուլիկների պատմութիւնը:

— Ո՞վ կարող է կրկնել... — Ո՞վ է տեսել ուլիկ. — իհարկէ ամերդ էլ տեսել էք. Ի՞նչպիսի կենդանի է ուլիկը. «Ուլիկը փոքրիկ, ժիր և սիրուն այծիկ է». — Ո՞վ է սիրում ուլիկին. «մանուկները սիրում են». — Ինչո՞ւ մանուկները ուլիկներին սիրում են. «Որովհետեւ մանուկները նրանց հետ խաչում են». — Ճիշտ է. Այդ գեղեցիկ ուլիկները շատ լաւ պատմութիւններ ունեն. լսեցէք ես ձեզ մէկը պատմեմ:

— Լինում է չի լինում, մի այծ է լինում. այդ այծն անտառի խորքում մի տնակ է շինում և նրա մէջը ապրում է. Ե՛ւր ունէր երկու փոքրիկ և սիրուն ուլիկ. — Ի՞նչ էր նրանց անունը. «մէկի անունը Զանկլօ էր, միւսինը Պանկլօ». — Ճիշտ է. Ուլիկների մայրն ամեն օր անտառ էր գնում. — Ինչո՞ւ համար էր անտառ գնում. «նա գնում էր անտառ արածելու, ուլիկների համար կերակուր բերելու». — Այդպէս է. ինչ է ուտում այծը. «Այծը ուտում է խոտ, ծաղիկ, ծառերի տերեւներ և այլն». — Մայրը Զանկլօ Պանկլօ-ի համար ի՞նչ էր բերում. «նա ծծերով Զ—Պ-ի համար կաթ էր բերում». — Երբ ուլիկները մի փոքր մեծացան, մօրն ասացին. — մայրիկ, մեզ էլ տա՛ր անտառ, մենք էլ ուզում ենք խոտ արածել. ծաղիկներ ուտել, սառը ջուր խմել:

Ո՛չ, սիրելի ուլիկներ, ասաց մայրը. — Դուք դեռ փոքր էք, մի քիչ էլ տանը մնացէք, մի փոքր էլ մեծացէք, յետոյ կրտանեմ:

Որ այդպէս է, ասացին Զանկլօ-Պանկլօն, մեզ համար փափուկ խոտ և սառը ջուր բեր անտառից:

Մայրը խօստացաւ և ամեն օր Զ—Պ-ի համար փափուկ խոտ և սառը ջուր էր բերում:

— Մայրը ինչով էր սառը ջուր և փափուկ խոտ բերում... — Ոչ ջրի համար նա աման չունէր, պարան էլ, չունէր, որ խոտ բերէր: — Ապա ինչով էր բերում. «խոտը նա պողպեղով էր բերում, ջուրն էլ բերանով»: — Ճիշտ է. — Ամեն անգամ, երբ մայրն անտառ էր գնում, ձագերի համար շատ վախենում էր. — Ումնից էր վախենում մայրը. «Մայրը վախենում էր անտառի զագաններից». — Ինչո՞ւ էր մայրը զրանցից վախենում. «Որովհետեւ նրանք կարող էին ձագերին պատառել և ուտել»: — Ի՞նչ էր կարծում, մայրն ամենից շատ որ կենդանուցն էր վախենում. «զայլիցն էր մայրը շատ վախենում»: — Ճիշտ է. դրա համար էլ ամեն օր տանից դուրս գալիս ուլիկներին զգուշացնում էր. — Ի՞նչ էր ասում մայրը, երբ նրանց զգուշացնում էր. «Նա ասում էր, Զանկո Պանկո դուռը փակ պահեցէր, ոչորի համար չբանաք, թէ չէ չար գայլը կըղայ և ձեզ կըտանի»:

Ամփոփել և կրկնել. *Ինչպէս Զանկո-Պանկոյի մայրն անտառ էր գնում:*

Ամեն օր մայրը գնում էր անտառ, փափուկ խոտ արածում, սառը ջուր խմում և ուլիկների համար համեղ կաթ պատրաստում: — Տուն վերադառնալիս, մայրն ի՞նչ պէս էր ուլիկներին կանչում, որ դուռը բանան. «Նա պողպեղով դուռը ծեծում էր. Այո, նա դուռը ծեծում էր, բացի զրանից նա բարակ ձայնով երգում էր և այսպէս ասում.

Զանկո, Պանկո ուլիկներ,

Իմ սիրունիկ բալիկներ,

Եկէք, դուռը բաց արէք,

Կերէք, խմէք, կշտացէք:

Ես ձեզ համար լի ու լի

Ծծերովս կաթ եմ բերել իւղալի,

Պողերովս խոտ եմ բերել հիւթալի.

Բերանովս ջուր եմ բերել աղբիւրի:

— Ինչո՞ւ մայրը երգելով էր կանչում իր ուլիկներին.

«Որպէսզի գայլը չկարողանար ուլիկներին խաբել». — Ճիշտ է. Զ. Պ. երբ մօր երգը լսում էին, ի՞նչ էին անում.

— «Նրանք ուրախ-ուրախ վազում դուռը բաց էին անում».

— յետոյ ինչ էին անում. «կաթը ծծում, խոտը ուտում, ջուրը խմում կշտանում էին. այդպէս է:

Ամփոփել և կրկնել. *Ինչպէս էին ուլիկները դուռը բաց անում:*

— Ենտառի մէջ բնակւում էր մի գայլ. նա տեսնում էր, որ այժն ամեն օր ուլիկներին տանը մենակ թողնում գնում էր. նա մի չար բան մտածեց. — Ի՞նչ մտածեց գայլը. «Գայլը մտածեց Զանկո Պանկոյին ուտել». — Իր նպատակին հասնելու համար գայլն ինչ պէտք է անէր. «Նա պէտք է դուռը ծեծէր». — էլ ի՞նչ. «Նա պէտք է մօր նման երգէր». — Ճիշտ է. դրա համար գայլը մի բանի օր շարունակ այժի երգը լսեց և սովորեց. մի օր էլ երբ շատ քաղցած էր, մօտեցաւ այժիկի տնակին, դուռը ծեծեց և երգելով ասաց:

Զանկո, Պանկո ուլիկներ,

Իմ սիրունիկ բալիկներ,

Եկէք, դուռը բաց արէք,

Կերէք, խմէք, կշտացէք:

Ես ձեզ համար լի ու լի

Ծծերովս կաթ եմ բերել իւղալի,

Պողերովս խոտ եմ բերել հիւթալի.

Բերանովս ջուր եմ բերել աղբիւրի:

— Ճանաչեցին ուլիկները գայլի ձայնը. «Այո, նրանք ճանաչեցին». — Ի՞նչպիսի ձայն ունէր գայլը, որ ուլիկները ճանաչեցին. «գայլը հաստ ձայն ունէր». — Իսկ ի՞նչ պէս էր ուլիկներին մօր ձայնը. «Նրա ձայնը բարակ էր». — Եթէ ուլիկները գայլի ձայնը ճանաչեցին, ուրեմն դուռը բաց արին. «Ոչ, նրանք դուռը բաց չարին». — Ի՞նչ ասացին, որ դուռը բաց չարին. «Նրանք ասացին, մեր մայրը բարակ ձայն ունի, իսկ քո ձայնը հաստ է». — էլ ի՞նչ ա-

սացին. «ասացին դու մեր մայրը չես». — է՞լ, «դու չար գայլն ես». — Այո, այդպէս է:

Գայլը հասկացաւ, որ ինքը սխալուել է, նա մտածեց իր սխալն ուղղել և զնաց նորից փորձելու. — Ի՞նչ պէտք է անէր գայլը, որ ուրիշներին կաշոդանար խաբել. «նա պէտք է բարակ ձանով երգէր». — Այո, նա էլ այդպէս մտածեց և նորից գնաց ուրիշների տան դուռը ծեծեց և երգելով ասաց. ի՞նչ երգեց...

Գիտէ՞ր գայլն այս անգամ հաստ ու կոշտ ձայնով չերգեց. — ապա ի՞նչպէս նա երգեց «նա բարակ և դուրեկան ձայնով երգեց». Այդպէս է — ուրեմն բացի՞ն ուրիշները տան դուռը... — Ոչ, դուք սխալուում էք, նրանք այս անգամն էլ դուռը չբացին. Զանկլօ Պանկլօն դռան ճեղքից տեսան սև սև ոտներ, ասին ինչ իբանց մօր ոտները սպիտակ էին. — Ի՞նչ ասացին ուրիշները գայլին. «նրանք ասացին դու մեր մայրը չես» է՞լ ինչ. «մեր մօր ոտները սպիտակ են, քո ոտները սև են» — էլ «դու չար գայլն ես:

— Գայլը նորից հեռացաւ և շատ մտածեց. — Ինչո՞ւ մասին նա մտածեց — «նա մտածեց ոտքերն սպիտակացնել». — Ճիշտ է, նա դրա մասին մտածեց և մէկ էլ վազեց, դէպի ջրաղաց. — Ինչո՞ւ նա ջրաղաց վազեց — «նա ջրաղաց վազեց, որպէսզի ոտքերին ալիւր քսէր, սպիտակացնէր և ուրիշներին խաբէր». — Այդպէս է, նա ոտքերն սպիտակացրեց, գնաց ուրիշների տան դուռը թագեց և շատ բարակ ձայնով երգեց և առաջւայ նման ասաց.

— ձանաչեցին ուրիշները գայլին. «Ոչ, այս անգամ նրանք չկարողացան ձանաչել». — Ինչո՞ւ «որովհետեւ իրանց մօր նման բարակ երգում էր. ոտքերն էլ մօր պէս սպիտակ էին». — Ճիշտ է, այս անգամ նրանք խաբւեցին և ուրախ-սուրախ դուռը բաց արին. — Ո՞ւմ տեսան Զանկլօ Պանկլօն. «նրանք տեսան չար գայլին». — Ի՞նչ արին խեղճ ուրիշները. «նրանք շատ վախեցան» — էլ ինչ արին. «նրանք ներս փախան» ճիշտ է, բայց կարողացան գայլի ձեռքից ազատւել. «ոչ, չկարողացան». — Իհարկէ չկարո-

ացան. Երբ գայլը նրանց մօտեցաւ, Զանկլօն և Զանկլօն նրան շատ աղաչեցին, շատ խնդրեցին, բայց գայլ չլսեց նրանց և երկուսին էլ կուլ տուց գնաց:

Ամփոփել և կրկնել. Ի՞նչպէս գայլը ուրիշներին կուլ տուց:

— Քիչ յետոյ, Զանկլօ — Պանկլօի մայրը տուն վերադարձաւ. ինչ տեսաւ նա. «նա տեսաւ դուռը բաց, ձագերն էլ չկար». — Ինչ մտածեց մայրը. «նա մտածեց, Զ. Պ. դուրս են եկել». — Այո, նա էլ այդպէս կարծեց, դրա համար դէս ու դէն ընկաւ, շատ որոնեց. — Գտաւ մայրը ուրիշներին. «ոչ չգտաւ». — Մայրը հասկացաւ, որ ուրիշներին զփրախտութիւն է պատահել և չար գայլը կուլ է տուել. Մայրը շատ տխրեց, բայց մտածեց նրանց աղատել. — Ինչ պէտք է անէր, որ ազատէր, ո՞վ կարող է ասել. — Դուք չիմացաք, այ Արփիկը գտաւ. «այժմ պէտք է գայլի փորը պատուէր և ուրիշներին դուրս բերէր. — Այժմ ինչո՞վ պէտք է գայլի փորը պատուէր. «նա իր պողպատով պէտք է պատուէր». — Ճիշտ է, դրա համար նա առաւ մի աման սեր, մի աման մածուն, գնաց դարբնի մօտ, ընծայեց նրան և ասաց. — Ինչ ասաց. «նա ասաց պողպատ սրիւր». — Այո, նա ասաց. «Դարբին, դարբին, պողպատ սրիւր, զնամ չար գայլի փորը պատառեմ, Զանկլօ — Պանկլօիս ազատեմ»...

— Համաձայնեց դարբինը. «Այո, նա համաձայնեց». Ճիշտ է նա համաձայնեց և այժի պողպատը դանակի նման լաւ սրեց:

Ամփոփել և կրկնել. Ի՞նչպէս այժմ պողպատը սրել տուց:

— Այժմ գնաց գայլի տան կտուրը, ոտներով հողը բանդեց, երգիկից գայլի գլխին ածեց. Գայլը բարկացած դուռաց — ո՞վ է քանդում իմ կտուրը. «Ես եմ քանդում քո կտուրն ասաց այժմ. ասա տեսնեմ, դու ես կերել իմ Զանկլօին, դու ես կերել իմ Պանկլօին — Թէ որ բաճ ես դուրս եկ կուներ:

— Վախեցաւ Գայլը. «Ոչ, նա չվախեցաւ» — Գայլը ինչ

պատասխանեց այժին. «Նա այժին ասաց, ես եմ կերել քո Ջանկլօին, ես եմ կերել քո Պանկլօին, ես դուրս կը գամ կուելու». — Այո: Նրանք կուեցին. — Ինչ արեց այժը կուի ժամանակ. «Նա սուր պողերով խփեց գայլի փորին, փորը պատռեց». — Ինչ եղաւ գայլը. «գայլը վայր ընկաւ». — Իսկ Ջանկլօ — Պանկլօն. «Ջանկլօ Պանկլօն գայլի փորից դուրս թռան». — Այո. Այսպէս այժն ազատեց իր ուրիկներին:

Ամփոփել և կրկնել. Ի՞նչպէս այժը իր ուրիկներին ազատեց:

Այժմ՝ պէտք է խաղալ. — Ինչ պէտք է անենք. «մէկը լինելու է գայլ, մէկն այժ, երկուսը Զ. Պ, մէկը պատմողը». — Բոլորը քանխո*):

Խորատուգումն...

Ուրիկները ուրախ, զւարթ իրանց համարձապրում էին. նրանք կարծում էին, թէ ամեն էլ մօր պէս, իրանց սիրումեն և չար բան չեն մտածում. ուղիղ էին նրանք մտածում. «Ո՛հ, նրանք սխալ էին մտածում». — Ինչո՞ւ. «Որովհետեւ գայլը նրանց համար չար էր մտածում: — Այս բանի համար, ո՞վ նրանց գողւշացրեց. «Մայրը նրանց գողւշացրեց». — Այո, նա Ջանկլօ — Պանկլօից աւելի խելացի և փորձաւոր էր. — Անտառ գնալիս, ինչ էր ասում մայրը նրանց. «Նա ասում էր, գողոյշ կացէք, դուռը փակ պահեցէք, չար գայլին չլսէք, եթէ ոչ նա ձեզ կվհասէ». — Լսեցին Զ. Պ. մօրը. — Այո, նրանք լսեցին». — Ուրեմն ուրիկները դուռը բաց չարին. «Ո՛հ, նրանք դուռը բացին». — Ինչո՞ւ բաց արին. «Որովհետեւ չար գայլը նրանց խարեց». — Ինչպէս խարեց. «Նա մօր նման բարակ ձայնով երգեց, ոտքերն ալիւրով սպիտակացրեց, ձագերը չկարողացան ճանաչել և դուռը բաց արին: — Ի՞նչ արեց գայլը նրանց. «Նա երկուսին էլ կուլ տուց». — Ո՞վ ազատեց Զ. Պ-ին. «Մայրն ազատեց»: — Զէր վախենում մայրը չար գայլից. «Թէև նա վախենում էր, բայց նա իր ուրիկներին

*) Համարեցէք:

այնչափ էր սիրում, որ իր կեանքը պատրաստ էր նրանց ազատելու համար գոհել: — Անպատիժ մնաց չար գայլը. «Ո՛հ նա անպատիժ չմնաց, նա պատժուեցաւ». — Ո՞վ պատժեց. «Այժը նրան պատժեց». — Այժը ինչպէս պատժեց. — «Պուի ժամանակ, նա իր սուր պողերով խփեց գայլի փորին, փորը պատռեց, գայլն էլ սատակեց: — Ուրեմն մենք ի՞նչ տեսներ. — «Տեսանք, որ չարը, վատը պատժի արժանի եղաւ»:

Մեր սովորած պատմութիւնների մէջ էլ ո՞վ իր որդուն ազատեց. — «Անտառի Մանուկ»-ի մէջ Պախրատուրի մայրը իր որդուն ազատեց. ձիշտ է:

— Մեր պատմութեանը յարմար ինչ առածներ դիտէք: Մի առած ասում է. 1) Դրսից հայելի ներսէջ ամենի. ի՞նչ է նշանակում այս առածը. — Այո, կան մարդիկ, որոնք խօսքերով լաւ, բարի են երևում, իսկ իրանց մտքի մէջ չար և վատ բաներ են մտածում, անմեղներին վնասում են. — Ո՞վ այդպէս արեց. «Գայլը». — ձիշտ է.

2) Անուշ լեզուն օճը ծակից կը հանէ.

— Սա ի՞նչ է նշանակում...

3) Ինչ որ ցանես այն կը հնձես.

4) Ուրիշին հօր փորոքն ինքը մէջը կ'ընկնի.

5) Ամեն բանի վերջն է գովելի.

ձիշտ են ասում այս առածները. Ասում են հոյնպէս

6) Ամեն փորձանքին մի խրատ.

Ո՞ւմ համար յարմար է այս առածը. ինչո՞ւ ուրիկների համար.

Գործադրութիւն կամ վարժեցնելու հարցեր:

1) Ամբող էլ հայր ու մայր ունէք, նրանք ձեզ ի՞նչ են անում.

2) Եթէ ձեր մեծերը կամ ծնոջները ձեզ մի բան ասեն, դուր ի՞նչ պէտք է անէք.

3) Կարո՞ղ է ձեր ընկերներից մէկը դժուար զբոլթեան մէջ ընկնել.

4) Այժը մտածեց, հետք գտաւ և ուրիկներին ազատեց

— Դուք ի՞նչ պիտի անէք, որ ձեր ընկերներին կարողանաք ազատել:

Մեր պատմութեան յարմար ո՞վ կարող է մի հանելուկ ասել. ապա ասեցէք — էն ի՞նչն է — ինքը շինած է քարից և երկաթից, կերածն է ալիւր, խմածը ջուր, կը կշտացնէ ամբողջ երկրին՝ բայց ինքն ամենեւին չի կշտանայ: (ջրաղաց):

ԹՈՂՆԱՏՈՒՐ

Այսօր պէտք է սովորենք, — ի՞նչպէս որսորդն անտառում մի մանուկ գտաւ.

— Ո՞վ կարող է կրկնել. ո՞վ է յիշում, անտառում էլ՝ ո՞վ մանուկ գտաւ. «Անտառի Մանուկ»-ի պատմութեան մէջ, թաղաւորի որսորդները գտան. — Ի՞նչ դրեց թագաւորը նրա անունը. «Պախրատուր»՝ դրեց. — ինչո՞ւ համար Պախրատուր դրեց. «որովհետեւ պախրան էր նրան պահել և մեծացրել»: — Այժմ տեսնենք, թէ մեր որսորդն անտառում ի՞նչպէս մի մանուկ գտաւ, ի՞նչ դրեց նրա անունը և ի՞նչ պատահեց այդ մանկան հետ:

— Լինում է չի լինում, մի որսորդ է լինում. նա ամեն օր գնում էր անտառ որսի. — Ի՞նչ կարող էր այնտեղ որսալ. «աղւէս, նապաստակ, թռչուններ և այլն»: Մի օր էլ նա որսի գնաց և ոչինչ չգտաւ. մէկ էլ յանկարծ հեռից մի ձայն լսեց. ականջ դրեց, չկարողացաւ հասկանալ, ոչ կենդանու ձայնի էր նման և ոչ էլ թռչնի. — Ի՞նչ ձայն նա լսեց. «նա երեխայի ձայն լսեց». — ի՞նչ արեց որսորդը. «նա գնաց դէպի այն կողմը, որ երեխային գտնէ»: — Ճիշտ է. նա շուտ շուտ գնաց մի մանուկ տեսաւ, մանուկը բարձր ձայնով լալիս էր. Գիտէք, մանուկը գետնի վրայ չէր. — ապա սրտեղ էր. — ոչ, չիմացաք, նա մի բարձր ծառի վրայ էր. — Ի՞նչպէս էր նա այնտեղ բարձրացել. ո՞չ, նա այնտեղ չեր կարող բարձրանալ, նա զեռ շատ փոքր էր. — Ի՞նչպէս էր պատահել, որ նա ծառի վրայ էր... Գիտէք, մանուկը նստած էր մի մեծ թռչնի բնի մէջ, ուրեմն ո՞վ էր նրան այնտեղ տարել. — Ճիշտ է, թռչունն էր նրան այնտեղ տարել: Թռչունը որտեղ էր մանկանը գտել. «Անտառումն էր գտել» — Այո, նա մանկանը տեսաւ անտառի խոտերի մէջ չորերթաթ տալիս. — ի՞նչ արեց թռչունը մանկանը. «նա մանկանը կտցովը բռնեց և բունը տարաւ»:

— Ինչո՞ւ թուշուներ մանկանը տարաւ... ոչ, սխալուում էր, նա մանկանը ուտելու չտարաւ, նա բարի թուշուն էր. ապա ինչո՞ւ տարաւ. «Խղճաց նրա վրայ, դրա համար տարաւ». — Այո՛, նա մանկանը իր բունը տարաւ, որ անտառի զազանները նրան չվնասեն, նա մանկանն ազատեց. — Ո՞վ էր մանկանն անտառ բերել. «Մայրն էր նրան բերել» — Այո՛, նրա մայրը խեղճ կին էր, նա մանկանը զրկած անտառում բանջար էր հաւարում, երբ շատ յոգնեց, մի ծառի տակ նստեց հանգստանալու և քնեց. — Ի՞նչ եղաւ մանուկը. «նա չորեքթաթ տալով մօր մօտից հեռացաւ». — ո՞վ բռնեց նրան. «Թուշուներ բռնեց և իր բունը տարաւ».

Ամփոփել և կրկնել. *Ի՞նչպէս Թուշունը մանկանը գտաւ.*

— Ի՞նչ արեց որսորդը, երբ մանկանը թռչնի բնի մէջ տեսաւ. «նա ծառը բարձրացաւ և մանկանը ներքե բերեց». ձիշտ է. որսորդը մանկանը գրկեց, համբուրեց և նրա ձայնը կտրեց. — Որսորդը ո՞ր տարաւ մանկանը. «Իր տունը տարաւ». — Այո՛, նա անտառում շատ ման եկաւ, երբ նրա մօրը չգտաւ, իր հետ տուն տարաւ. նա ճանապարհին մտածում և ինքն իրան ասում էր. Այս լաւ եղաւ, իմ փոքրիկ Մարօն տանը մենակ է, այսուհետեւ խաղընկեր կունենայ. — Ի՞նչ արեց որսորդի աղջիկ փոքրիկ Մարօն, երբ մանկանը տեսաւ. «նա շատ ուրախացաւ». — էլ ի՞նչ արեց. «Գրկեց, համբուրեց և հետը խաղաց». — Ինչ զրեց որսորդը գտած մանկան անունը... Ապա մտաբերեցէր, ի՞նչ զրեց թագաւորն անտառում գտած մանկան անունը. «Պախրատուր». — Իսկ այս մանկան անունը ի՞նչ պիտի դնէր. «Թռչնատուր»: — Ինչո՞ւ Թռչնատուր զրեց. «Որովհետեւ թռչնունն էր նրան ազատել, թռչունն էր նրան պահել»: ձիշտ է:

Ամփոփել և կրկնել. *Ի՞նչպէս Մարօն իր անոր ընկերին ընդունեց:*

Մարօն Թռչնատուրին շատ սիրեց. միշտ նրա հետ խաղում, ուրախանում և զարճանում էր. Թռչնատուրն էլ նրան սիրեց. երկուսն էլ իրարուց չէին բաժանուում,

միշտ միասին էին. Որսորդը մի աղախին ունէր, նա շատ դժգոհ էր, որ Թռչնատուրին բերին. նա Թռչնատուրին չէր սիրում և ուզում էր տանից հեռացնել. Մէկ անգամ աղախինը Թռչնատուրի վրայ խիստ բարկացաւ և մի շար բան մտածեց. երեկոյեան, նա ամաններով շատ ջուր կրեց և մեծ պղնձի մէջն ածեց. Մարօն այս բանը տեսաւ. նա շատ զարմացաւ, մօտեցաւ աղախնուն և հարցրեց.

— Ի՞նչ հարցրեց. «նա հարցրեց, ինչո՞ւ ես այդչափ ջուր հաւարում». — Այո՛, թէեւ Մարօն այդպէս հարցրեց, բայց աղախինը նրան չպատասխանեց. Մարօն նորից հարցրեց և շատ խնդրեց, որ ասէ. Վերջապէս աղախինն ասաց. «Թռչնատուրը վատ երեխայ է, նա իմ ասածները չի լսում, նա բեղ էլ, հայրիկիդ էլ չի սիրում». — Հաւատաց Մարօն. «Ո՛չ, չհաւատաց», Աղախինը յետոյ ասաց. որովհետեւ Թռչնատուրը վատ տղայ է, ես մտածել եմ առաւօտեան այս պղնձի ջուրը եռացնել և նրան մէջը ձգել. — Երբ Մարօն այս բանը լսեց, ի՞նչ արեց. «Մարօն սարսափեց և տխրեց». — Ինչո՞ւ. «Որովհետեւ Թռչնատուրը կրմեռնէր». — Ուզում էր Մարօն Թռչնատուրից գրկել. «Ոչ, չէր ուզում». — Այո՛, հէնց դրա համար ոչ միայն շատ տխրեց, այլ և մտածում էր, թէ ի՞նչ անեմ, որ Թռչնատուրին ազատեմ:

Ամփոփել և կրկնել. *Ի՞նչպէս աղախինը ուզում էր Թռչնատուրին եռացած ջրի մէջ ձգել:*

Առաւօտեան Մարօի հայրը որսի գնաց. Մանուկները անկողնում պարկած էին. Մարօն տխուր մտածում էր. — Ո՞ւմ մասին էր մտածում. «Թռչնատուրին ազատելու մասին էր մտածում». Այժմ աղախինը պղնձով ջուրը տաքացնում է, ասում էր Մարօն ինքն իրան, քիչ յետոյ էլ կըզայ Թռչնատուրին կրտանի, ես սուտեց Թռչնատուրի ինչպէս ապրեմ. ինչպէս ազատեմ նրան. Վերջապէս նա Թռչնատուրին ամեն ինչ պատմեց. — Ի՞նչ պատմեց Մարօն. «Մարօն պատմեց. աղախինը երեկոյեան պղնձով ջուր հաւարեց, ես որչափ հարցրի, նա չասեց. երբ շատ խնդրեցի այսպէս ասաց.

— Ի՞նչ ասաց. «նա ասաց, առաւօտեան այս ջուրը պէտք է եռացնեմ և Թռչնատուրին մէջը ձգեմ»։ — Երբ այս բանը Թռչնատուրը լսեց, ի՞նչ արեց. «նա սաստիկ վախեցաւ և լաց եղաւ»։

Մարօն նրան ասաց. սիրելի Թռչնատուր ես քեզանից չեմ կարող բաժանել, եկ միասին այստեղից փախչենք, հեռանանք. — Համաձայնեց Թռչնատուրը. «Այո՛, նա համաձայնեց»։ Զիշտ է. Մանուկները շորերը հագան, ծածուկ փախան։

— Երբ պղնձով ջուրը եռ եկաւ, աղախինը ներս մտաւ մանուկների սենեակը, որ Թռչնատուրին տանէր. — գտաւ աղախինը մանուկներին. «Ո՛հ, նա մանուկներին չգտաւ, նրանք այնտեղ չէին. — Այո՛, նա այդ տեսակէ իսկոյն հասկացաւ, որ Մարօն ամեն ինչ Թռչնատուրին պատմել է և միասին փախել են. Աղախինը մի քիչ մտածեց և շատ վախեցաւ. — Ինչո՞ւ նա վախեցաւ. «նա վախեցաւ, որ որսորդը կարող է իմանալ»։ — Այո՛, նա որսորդից վախեցաւ, թէ ի՞նչ պատասխան պետք է տայ նրան. — «չէ՛ որ իմ չար միտքը նա կիմանայ և ինձ կպատժէ»։ մտածեց նա. դրա համար նա վախեցաւ և դրա վրայ էր մտածում։

Ամփոփել և կրկնել. Ի՞նչպէս մանուկները տանից փախան։

Աղախինը որոշեց, մինչև որսորդի գալը, մանուկներին պէտքէ գտնել. — Դրա համար նա ի՞նչ արեց. «նա գնաց նրանց որոնելու»։ — Ոչ, ինքը չգնաց նա կանչից ծառաներին և ասաց. — Ի՞նչ ասաց. «նա ծառաներին ասաց, մանուկները տանից փախել են, գնացէ՛ք բերէ՛ք»։ — Այո՛, նա խիստ պատւիրեց, որ շուտ գնան լաւ ման գան և անպատճառ գտնեն բերեն»։ Ծառաները գնացին։

Մանուկները արագ արագ փախչում էին, նրանք շատ վախենում էին և շուտ շուտ յետ էին նայում. — Ինչո՞ւ այդպէս էին անում. «Որովհետև նրանք գիտէին, որ աղախինը մարդ կուղարկէ և բռնել կտայ»։ — Այո՛, նրանք դեռ անտառին չէին հասել, երբ իրանց յետից ուղարկած

ծառաներին տեսան։ Թռչնատուրը շատ վախեցաւ և Մարօն ասաց — սիրելի Մարօ, այժմ ի՞նչ անենք, ի՞նչպէս ազատենք դրանց ձեռքից. Մարօն ասաց. հանդիստ կաց Թռչնատուր, դու դարձիւր վարդի թուփ, ես էլ կդառնամ վարդ. Ինչպէս ասաց, այնպէս էլ եղաւ. — Ուրեմն նրանք ի՞նչ եղան. «Թռչնատուրը դարձաւ վարդի թուփ, Մարօն էլ նրա վրայ վարդ»։ Ծառաները եկան շատ որոնեցին. — գտան նրանք մանուկներին. «Ո՛հ, չգտան»։ — Ինչո՞ւ չգտան. «Որովհետև նրանք չգիտէին, թէ Թռչնատուրը վարդի թուփ է դարձել, Մարօն էլ վարդ»։ Այդպէս է, դրա համար նրանք որչափ դէս ու դէն ընկան, չարչարեցին, ոչինչ չգտան և տուն վերադարձան. Աղախինը երբ այդ տեսաւ, բարկացած հարցրեց. — Ի՞նչ հարցրեց. «Ինչո՞ւ մանուկներին չէք գտել»։ — Էլ ի՞նչ. — «Ինչո՞ւ լաւ չէք որոնել»։ — Ի՞նչ պատասխանեցին ծառաները. «Նրանք պատասխանեցին, ամեն տեղ նայել ենք, շատ ման ենք եկել, բայց չենք գտել»։ Ծանապարհին ոչինչ չտեսնա՛ք, հարցրեց չարացած աղախինը. — Ի՞նչ պատասխանեցին ծառաները. «Նրանք ասացին վարդի թուփ տեսանք, վրան էլ մի վարդ. Աղախինը հասկացաւ, որ նրանք մանուկներն են, դրա համար բարկացած ասաց նրանց. «Դուք ոչինչ չէք հասկացել, դուք պէտք է վարդի թուփը կտրէիք, ոչնչացնէիք իսկ վրայի վարդը տուն բերէիք»։

Ամփոփել և կրկնել. Ի՞նչպէս աղախինը ծառաներին մանուկների յետեւից ուղարկեց։

— Ծառաների գալուց յետոյ, աղախինը մտածում էր, — հիմա մանուկները շատ հեռացած կըլինին, պէտք է շուտ անել և քանի որսորդը չէ վերադարձել, մանուկներին գտնել։ Դրա համար նա կանչեց ծառաներին, այս անգամ խիստ պատւիրեց և ասաց. «շուտ գնացէ՛ք, լաւ որոնեցէ՛ք և մանուկներին անպատճառ գտէ՛ք բերէ՛ք»։ Ծառաները գնացին. Թռչնատուրը երբ հեռից ծառաներին տեսաւ, շատ վախեցաւ, բայց Մարօն նրան հանգստացրեց և ազատելու հնարը գտաւ. — Ի՞նչ հնար գտաւ...

Ո՛հ, այս անգամ նա ասաց. դու դարձիր եկեղեցի, ես էլ նրա խաչը. այդպէս էլ եղաւ. — ինչ եղաւ. «Թոշնատուրը դարձաւ եկեղեցի, Մարօն էլ նրա զլխի խաչը»։ — Հասկացան ծառաները — իհարկէ ոչ. — Ապա ինչ արին նրանք. «Նրանք շատ ման եկան, շատ որոնեցին և ոչինչ չգտան, վերջը տուն դարձան»։ — Ի՞նչ ասացին նրանք աղախնուն. «Նրանք ասացին, շատ ման եկանք ոչինչ չգտանք. ճանապարհին տեսանք մի եկեղեցի, խաչն էլ զլխին, — Հասկացաւ աղախինը. «Այո, նա հասկացաւ»։ — Դրա համար տառաջայ նման ծառաներին յանդիմանեց և ասաց. — ինչ ասաց. «Ասաց ինչո՞ւ եկեղեցին չբանդեցիր և խաչը տուն չբերիր»։

Ամփոփել և կրկնել. *Ի՞նչպէս աղախինը ծառաներին երկրորդ անգամ ուղարկեց*։

Աղախինը շատ անհանգիստ էր, քանի զնում աւելի ու աւելի վախենում էր տիրոջից. — Ինչո՞ւ. «Որովհետեւ նա շուտով տուն կը վերադառնար և ամեն ինչ կ'իմանար»։ Այո, նա տեսաւ, որ ծառաներն առանց իրան ոչինչ չեն կարող անել, դրա համար այս անգամ ինքն էլ նրանց հետ գնաց մանուկներին որոնելու. նրանք շատ ման եկան, շատ կողմեր գնացին և մանուկներին մօտեցան. Թոշնատուրը հեռուից աղախնուն ծառաների հետ տեսաւ. — Ի՞նչ արեց նա... «Նա շատ վախեցաւ»։ — Այո, նա շատ վախեցաւ և լաց լինելով փաթաթեց Մարօն ու ասաց. «Մարօ ջան, չար աղախինն եկաւ, աղատիր ինձ նրա ձեռքից»։ Մարօն հանգստացրեց նրան և ասաց ես քեզ սիրում եմ և քեզանից չեմ կարող բաժանել. դու դարձիր լճակ, ես էլ նրա վրայ լողացող բազ. Այդպէս էլ եղաւ. — Ի՞նչ եղաւ. «Թոշնատուրը դարձաւ լճակ, Մարօն էլ նրա վրայ լողացող բազ»։ — Երբ աղախինը լճակը և բազը տեսաւ, հասկացաւ որ մանուկներն են. «Այո, նա հասկացաւ որ դրանք մանուկներն են»։ — Ուրեմն ինչ պէտք է անէր. «Նա պէտք է լիճը ոչնչացնէր, բազին էլ բռնէր տուն տանէր»։ Այո, նա այդպէս էլ մտածեց. — բայց ինչպէս

կարող էր լիճը ոչնչացնել. Ո՛հ, դուք չիմացար. նա պառկեց ջրի ափին և աղահաբար սկսեց ջուրը խմել, որ լիճը չորացնէր և բազին բռնէր. — Հասկացաւ բազը նրա չար միտքը. «Այո, նա հասկացաւ»։ — Ճիշտ է. դրա համար բազը լողալով հասաւ աղախնուն, կտուցով նրա մագերից բռնեց և քաշելով տարաւ լճի մէջ ձգեց. — Ի՞նչ եղաւ աղախինը. «Նա խեղդեց»։ — Իսկ մանուկներն ինչ արին. «Նրանք ուրախացան և տուն վերադարձան»։ — Այո, այդպէս Մարօն աղատեց իր ընկեր Թոշնատուրին։

Ամփոփել և կրկնել. *Ի՞նչպէս աղախինը խեղդեց*։

Այժմ խաղալ. — Ի՞նչ պէտք է անենք. «Մէկը պէտք է լինի աղախին, մէկը որսորդ, մէկը Թոշնատուր, մէկը Մարօ և մէկն էլ պատմող»։

Խորասուզումն։

Մենք իմացանք, որ աղախինը Թոշնատուրին չէր սիրում և ուզում էր նրան տանից հեռացնել. — Դրա համար նա ինչ արեց. «Նա ուզեց Թոշնատուրին հեռացրած ջրի մէջ ձգել և մեռցնել»։ — Կարողացաւ աղախինը իր չար միտքը կատարել. «Ոչ, նա չկարողացաւ. — Ինչո՞ւ չկարողացաւ. «Որովհետեւ Մարօն նրան օգնեց»։ — Ինչո՞ւ օգնեց. «Նա ամենից առաջ աղախնու չար միտքը Թոշնատուրին պատմեց և նրա հետ տանից ծածուկ փախաւ. — Երբ ծառաներն եկան նրանց բռնելու, Մարօն ինչ արեց. «Նա Թոշնատուրին օգնեց»։ — Ինչո՞ւ օգնեց. նա Թոշնատուրին դարձրեց վարդի թուփ, ինքն էլ եղաւ վարդ»։ — Հասկացան այդ բանը ծառաները. «Ոչ, նրանք այդ չհասկացան և տուն վերադարձան»։ — Երբ ծառաները երկրորդ անգամին գնացին ինչ արեց Մարօն. «Մարօն այս անգամ էլ օգնեց, նա Թոշնատուրին դարձրեց եկեղեցի, ինքն էլ եղաւ զլխի խաչը»։ — Հասկացան ծառաները. «Ոչ, այս անգամ էլ չհասկացան և տուն վերադարձան»։ — Երրորդ անգամին, երբ աղախինը ծառաների հետ գնաց, ինչո՞ւ օգնեց Մարօն. «Այս անգամ նա Թոշնատուրին դարձրեց լճակ, ինքն էլ դարձաւ բազ»։

— Հասկացաւ աղախինը այդ բանը. «Այո, նա հասկացաւ».
— Ինչ արեց. — «Նա ուզեց լճակը ոչնչացնել և բաղին էլ բռնել».
— Դրա համար ինչ արեց. — «Նա պառկեց լճի ափին և լճակի ջուրն էլ սկսեց խմել, որ լճակը չորացնէ և բաղին բռնէ».
— Հասաւ աղախինը իր նպատակին. «Այ, նա չհասաւ իր նպատակին — Ինչո՞ւ. չհասաւ. — Նա չհասաւ իր նպատակին, որովհետեւ բաղին այդ բանը հասկացաւ, լողալով եկաւ աղախնու մազերից բռնեց, քաշեց տարաւ ջրի մէջ ձգեց ու խեղդեց».
— Ինչ էր կարծում, լաւ արեց Մարօն. «Այո, նա լաւ արեց».
— Ինչո՞ւ լաւ արեց. — «Որովհետեւ աղախինը ուզում էր իր ընկերոջը մեռցնել».
— Ինչո՞ւ էր ուզում աղախինն այդպէս անել. — «Որովհետեւ նա չար էր, նա վատ էր».
— Ուրեմն լաւ եղաւ, որ չար աղախինը պատժւեցաւ. «Այո, լաւ եղաւ».
Այսպէս ուրեմն մենք էլի տեսանք, որ չար եւ վատ գործ կատարողը պատժւեցաւ.
— Ինչո՞ւ հաւանեցիր Մարօին. — «Որովհետեւ նա իր ընկերոջն ամեն փորձանքից ազատեց».
— Ուրեմն Մարօն որպիսի ընկեր էր. — «Մարօն լաւ ընկեր էր».
— Էլ ինչ. — «Նա սիրելի ընկեր էր».
— Էլ. — «Նա հաւատարիմ ընկեր էր».
Ո՞ր պատմութեան մէջ մենք լաւ, սիրելի և հաւատարիմ ընկերոջ տեսանք. — Գիտէ՞ք մի այդպիսի պատմութիւն.
Ապա ասացէք.

Ասում են. 1) Երանի նրան, ով հաւատարիմ և լաւ ընկեր ունի. ձիշտ է. — Ինչո՞ւ.

2) Ամեն բանի վերջն է գովելի.

3) Ուրիշին հոր փորողը ինքը մէջը կ'ընկնի.

4) Գող, սիրտը դող.

Այս առածներն ում համար յարմար են.

Գործադրութիւնը.

— Ձիշտ է, որ ասում են, մարդ մարդու նեղութեան մէջ կը ճանաչէ.

2) Էլ երբ կարելի է մարդու շուտ ճանաչել.

3) Ի՞նչ պէտք է անէք, որ լաւ և հաւատարիմ ընկեր լինէք.

4) Ո՞վ ունի սիրելի և հաւատարիմ ընկեր.

5) Ո՞վ կարող է մեր պատմութեան յարմար հանելուկներ ասել.

1) Էն ինչ է. Բերան չունի, խօսում է.

Ոտքեր չունի. գնում է.

(Չուրը)

Ապա սովորեցէք այս ոտանաւորը.

Բաղիկ-բաղիկ, կարմիր թաթիկ,

Ո՛ւր ես գնում սյղպէս արագ

Չագուկներդ հեռդ առած.

Ես գնում եմ լողանալու,

Չագուկներիս մաքրելու.

Չագուկներս են մաքուր — մաքուր.

Տղոց երեսնէ աղտ ու մուր.

Ապա կարդացէք այս փոքրիկ հէքիաթը.

Հէքիաթ հէքիաթ պապս

Սե բուռակը տակս,

Հեծնիմ էրթամ Երեան

Գինի խմեմ գիւրանամ.

Հաւերուս չալթուկ բերեմ,

Հաւերս ինձ հաւկիթ տան.

Հաւկիթը տանեմ խառատին տամ,

Խառատն ինձ շի տայ.

Զւին տանեմ հովին տամ,

Հովին ինձ գառ տայ.

Գառը տանեմ Աստծուն տամ,

Աստուծ ինձ աղբեր տայ.

Աղբեր աղբեր ջան աղբեր,

Զաքար մաղեմ, կեր աղբեր.

ՊՈՋԱՏ ԿԱԶԱՂԱԿ

Պէտք է սովորենք. ի՞նչպէս պառաւ տատիկը կաշաղակին պատժում է:

— Ո՞վ կարող է կրկնել... — Այժմ ասացէք, ո՞վ է տեսել կաշաղակ... — Այդ լաւ է, որ ամէրդ էլ տեսել էք... որտեղ էք տեսել. ո՞վ կարող է ասել, ապա Արփիկ դու ասա. «Ես կաշաղակ մեր պարտէզումն եմ տեսել». — Դու էլ ասա Արփիկ. — «Ես կաշաղակ մեր բակումն եմ տեսել». «Ես էլ անտառումն եմ տեսել» և այլն. — Այժմ ո՞վ կարող է ասել, ի՞նչ են անում կաշաղակները պարտէզներում և բակերում. «Կաշաղակները պարտէզներում և բակերում ծառից ծառ են թռչկոտում, մի տեղից միւս տեղն են գնում և ճրղճորում են». — Էլ ի՞նչ են անում. «Բակում ի՞նչ որ ուտելու բան զրւած է լինում, փախցնում տանում են». — ձիշտ է. նրանք ոչ միայն ուտելու բաներն են փախցնում տանում, այլ շատ անգամ փոքրիկ աղջկաների խաղալու հուլունքները, արծաթէ, ոսկէ զարդարանքները, մինչև անգամ փոքրիկ փալլուն զրամներ փախցնում տանում են. այս մասին ես ձեզ յետոյ կը կարդամ: — Կաշաղակը մեր սովորած որ թռչունին է նման. «Կաշաղակը նման է ագռաւին». ձիշտ է. այժմ գանք մեր պատմութեանը. ապա մի անգամ էլ կրկնեցէք, ի՞նչ — պէտք է սովորենք...

Լինում է չի լինում, մի տատիկ է լինում. այդ տատիկը շատ աղքատ էր. նա միայն մի այծ ունէր. ամեն օր այծը կթում էր և իր թոռնիկներին դրանով կերակրում էր: Մի օր էլ կաթը կթեց, ծառի տակ դրեց ինքը գնաց փայտ բերելու, որ կաթը տաքացնէ, կերակուր պատրաստէ:

Այդ բոլորը ծառի վրայից մի թռչուն տեսաւ. — որ թռչունը տեսաւ. «Ծառի վրայից կաշաղակը տեսաւ». — Այո, կաշաղակը տեսաւ և մտածեց. — Ի՞նչ մտածեց. «Կաշաղակը մտածեց, գնամ և ուտեմ». — Այո, նա այդպէս մտածեց, թռաւ ամռանի վրայ կանգնեց, մի փոքր

խմեց և մէկ էլ ամանը շուռ տուց, կաթը թափեց և պառաւի թոռնիկներին քաղցած թողեց:

Ամփոփել և կրկնել. ի՞նչպէս կաշաղակը պառաւի կաթը թափեց:

— Երբ պառաւն այս բանը տեսաւ, ի՞նչ արեց. «Երբ պառաւն այդ բանը տեսաւ, սաստիկ բարկացաւ. — Ինչո՞ւ բարկացաւ. «Որովհետեւ իր թոռնիկները քաղցած մնացին. — Դրա համար պառաւը կաշաղակին ի՞նչ արեց. «Նա կաշաղակին խփեց». ձիշտ է. նա բարկացած ձեռքի փայտով կաշաղակին խփեց». — Ի՞նչ եղաւ կաշաղակը. «Կաշաղակը տատակեց». — Ո՞չ, կաշաղակը չվնասուեց, փայտը նրա պոչին էր կպել. ուրեմն կաշաղակի պոչն ի՞նչ եղաւ. «Կաշաղակի պոչը կտրաւ, վայր ընկաւ». — Այո, կաշաղակը մնաց առանց պոչի, նա դարձաւ պոչատ. Կաշաղակը տեսաւ, որ ինքը շատ փոխել է և առանց պոչի ընկերներն իրանց մէջ չեն ընդունէ և վերան պէտք է ծիծաղեն՝ մտածեց պոչը յետ ստանալ, որ ընկերների մօտ կարողանայ գնալ.

— Պոչն ստանալու համար կաշաղակն ի՞նչ պէտք է անէր. «Պոչն ստանալու համար. կաշաղակը պէտքէ գնար պառաւի մօտ և խնդրէր. որ պոչը իրան տայ»: — Այո, դրա համար էլ նա թռաւ գնաց պառաւի մօտ և աղաչելով ասաց. — Ի՞նչ ասաց. «Նա ասաց. պառաւ, խնդրում եմ պոչս տուր». — Այո, նա շատ խնդրեց և ասաց. — «Պառաւ, պառաւ պոչս տուր, կցեմ կցմցեմ, պոչս սաղացնեմ, երթամ ընկերներին հասնեմ. որ վրաս չծիծաղեն և տեսն պոչատ — մոչաւ կաշաղակն եկաւ». — Ուրեմն կաշաղակը պառաւին ի՞նչպէս ասաց. ապա կրկնիր Վարդան... Ինչ էր կարծում, պառաւը կաշաղակի պոչը տուց. «Պառաւը կաշաղակի պոչը չտուց» — Ինչո՞ւ չտուց. «Նրա համար չտուց, որովհետեւ կաշաղակը նրա կաթը թափել էր». — Այո, որովհետեւ կաշաղակը պառաւի կաթը թափել վնաս էր տուել, դրա համար չուզեց չար կաշաղակի պոչը տալ: — Կաշաղակի պոչը տալու համար պառաւն ի՞նչ ուզեց. «Պոչը տալու համար պառաւն իր կաթն ուզեց». — Դրա համար պառաւը

ուաւր կաշաղակին ասաց. «Գնա՛ կաթս բեր, որ պոչդ տամ, կցես կցմցես գնաս ընկերներդ հասնես»։ — Կաշաղակը կաթ ստանալու համար ունի մօտ գնաց. «Կաշաղակը կաթ ստանալու համար գնաց կովի մօտ»։ — Այն-նա գնաց կովի մօտ և առաջւայ նման ասաց. — Ի՞նչ ասաց. «Նա ասաց. կովիկ կովիկ կաթ տուր, կաթը տանեմ պառւին տամ, պառաւը պոչս տայ, կցեմ կցմցեմ — պոչս սաղացնեմ, երթամ ընկերներիս հասնեմ»։ Կովը քաղցած էր, չէր ուզում իզուր տեղը կաշաղակին լաւութիւն անել, դրա համար ասաց. — Ի՞նչ ասաց. «Կովն ասաց, գնայ ինձ համար խոտ բեր, որ քեզ կաթ տամ»։ — Խոտ ստանալու համար, ուր գնաց կաշաղակը. «Կաշաղակը խոտ ստանալու համար, գնաց արտի մօտ»։ — Ի՞նչ ասաց կաշաղակը արտին. «Կաշաղակը արտին ասաց. արտ, արտ, ինձ խոտ տուր, խոտը տանեմ կովին տամ, կովը ինձ կաթ տայ, կաթը տանեմ պառաւին տամ, պառաւը պոչս տայ, կցեմ — կցմցեմ, պոչս սաղացնեմ, երթամ ընկերներիս հասնեմ» որ չասեն թէ պոչատ-մոչատ կաշաղակն եկաւ... Արտը ծարաւ էր. երկար ժամանակ ոչ անձրեւ էր եկել և ոչ էլ նրան ջրիլ էին, դրա համար նա էլ չուզեց իզուր տեղը կաշաղակին խոտ տալ և ասաց. — Ինչ ասաց. «Նա ասաց, գնա ինձ համար ջուր բեր, որ քեզ խոտ տամ»։ — Ջուր ստանալու համար, Քուր գնաց կաշաղակը. «Կաշաղակը ջուր ստանալու համար գնաց ջուր բաժանողի մօտ»։ — Այն, նա թռաւ գնաց ջրբաշխի մօտ և ասաց. — Ի՞նչ ասաց. «Նա ասաց. ջրբաշխ, ջրբաշխ ինձ ջուր տուր, ջուրը տանեմ արտին տամ, արտը ինձ խոտ տայ, խոտը տանեմ կովին տամ, կովն ինձ կաթ տայ, կաթը տանեմ պառաւին տամ, պառաւը պոչս տայ, կցեմ կցմցեմ, պոչս սաղացնեմ, երթամ ընկերներիս հասնեմ, որ չասեն թէ պոչատ-մոչատ կաշաղակն եկաւ»։

Ջրբաշխի ջրի առունները փչացել էին, բահ չունէր որ մաքրել տար, դրա համար կաշաղակին ասաց, — Ի՞նչ ասաց կաշաղակին. «Ջրբաշխը կաշաղակինը ասաց գնա ինձ հա-

մար բահ բեր»։ — Բահ ստանալու համար ուր գնաց կաշաղակը. «Բահ ստանալու համար կաշաղակը գնաց դարբնի մօտ և ասաց»։ — Ի՞նչ ասաց դարբնին. «Կաշաղակը դարբնին ասաց. «Դարբին, դարբին մի բահ տուր, բահը տանեմ ջրբաշխին. ջրբաշխը ինձ ջուր տայ, ջուրը տանեմ արտին տամ, արտն ինձ խոտ տայ, խոտը տանեմ կովին տամ, կովը ինձ կաթ տայ, կաթը տանեմ պառաւին տամ, պառաւը պոչս տայ, կցեմ — կցմցեմ, պոչս սաղացնեմ, գնամ ընկերներիս հասնեմ» որ չասեն թէ պոչատ-մոչատ կաշաղակն եկաւ»։

Դարբինը քաղցած էր, նա միայն չոր հաց ունէր և ուզում էր ձու գտնել, հացի հետ ուտել. — Դրա համար դարբինը ինչ ասաց կաշաղակին. «Դարբինը կաշաղակին ասաց գնա, ինձ համար ձու բեր»։ — Ձու ստանալու համար, կաշաղակը ունի մօտ գնաց. «Ձու ստանալու համար կաշաղակը գնաց հաւի մօտ և ասաց»։ — Ի՞նչ ասաց. «Կաշաղակն ասաց, հաւիկ հաւիկ ինձ ձու տուր, ձուն տանեմ դարբնին տամ. դարբին ինձ բահ տայ, բահը տանեմ ջրբաշխին. ջրբաշխը ինձ ջուր տայ. ջուրը տանեմ արտին տամ. արտն ինձ խոտ տայ, խոտը տանեմ կովին տամ. կովն ինձ կաթ տայ, կաթը տանեմ պառաւին տամ. պառաւն պոչս տայ, կցեմ — կցմցեմ, պոչս սաղացնեմ, երթամ ընկերներիս հասնեմ» որ չասեն թէ պոչատ-մոչատ կաշաղակն եկաւ»։

Հաւը տեսաւ, որ կաշաղակը շատ չարչարել և յող-նել է — խղճաց նրա վրայ և մի ձու տուց. — Երբ կաշաղակը ձուն ստացաւ, ինչ արեց. «Երբ նա ձուն ստացաւ, շատ ուրախացաւ»։ — Այն, նա ուրախացաւ. Իսկ ինչ ասաց բարի հաւին. «Նա բարի հաւին ասաց. շատ շնորհակալ եմ որ ինձ օգնեցիր»։

— Կաշաղակը ձուն ունի տարաւ. «Կաշաղակը ձուն տարաւ դարբնին տուց»։ — Իսկ դարբինն ինչ տուց. «Դարբինը կաշաղակին մի բահ տուց»։ — Կաշաղակը բահը ունի տարաւ. «Կաշաղակը բահը տարաւ ջրբաշխին տուց»։ — Ջրբաշխը կաշաղակին ինչ տուց. «Ջրբաշխը կաշաղակին

ջուր տւեց». — Յետոյ ինչ արեց կաշաղակը. «Կաշաղակը ջուրը տարաւ արտին տւեց». — Արտը ինչ արեց. «Արտը նրան խոտ տւեց». — Կաշաղակը խոտը ուտ տարաւ. «Կաշաղակը խոտը տարաւ կովին տւեց. — Կովն ինչ արեց. «Կովը նրան կաթ տւեց». — Կաթն ինչ արեց. «Կաթը տարաւ պառաւին տւեց. — Պառաւն ինչ արեց. «Պառաւը նրա պոչը տւեց». — Ինչ արեց կաշաղակը պոչը. «Կաշաղակը պոչը կցեց — կցմցեց, պոչը սաղացրեց, թռաւ գնաց ընկերներին հասաւ».

Ամփոփել և կրկնել. Ինչ արեց կաշաղակը որ պոչը յետ ստացաւ.

Այժմ՝ խաղանք. Ինչ պէտք է անենք. «մէկը լինելու է պառաւը, մէկը կաշաղակը, մէկը կովը, մէկը ջրաբաշխը և այլն. բոլորը բանիս — մէկն էլ պատմողը».

Խորատուզումն.

— Ինչո՞ւ պառաւ տատիկը կաշաղակին պատժեց. «Պառաւ տատիկը կաշաղակին պատժեց նրա համար, որովհետեւ կաշաղակը իր կաթը թափեց և թողնիկներին քաղցած թողեց». Դրա համար պառաւը նրան ինչ արեց. «Դրա համար պառաւը փայտով խփեց, նրա պոչը կտրեց և պոչատ դարձրեց». — Ինչո՞ւ կաշաղակը ուզում էր պոչը յետ ստանալ. «Պոչը յետ էր ուզում ստանալ, որ կցէր-կըցմցէր, պոչը սաղացնէր». — Ինչո՞ւ էր ուզում պոչը սաղացնել. «Որովհետեւ առանց պոչի ընկերները նրան իրանց մէջ չէին ընդունէ». — Էլ ինչո՞ւ էր ուզում պոչը սաղացնել, «Որովհետեւ առանց պոչի ընկերները նրա վրայ կը ծիծաղէին». — Երբ ընկերները կաշաղակին պոչատ տեսնէին, ինչ կարող էին մտածել. «Ընկերները երբ կաշաղակին պոչատ տեսնէին, կարող էին մտածել, որ կաշաղակը մի վատ բան է արել, որ պատժել են».

Այո՛, զրա համար կաշաղակը ուզում էր պոչը յետ ստանալ, որ կցէր-կցմցէր, պոչը սաղացնէր.

— Պոչը աղացնելու համար կաշաղակը ուտ մօտ գնաց. «Պոչը սաղացնելու համար, կաշաղակը գնաց պա-

ռաւի մօտ». — Ինչո՞ւ պառաւը կաշաղակի պոչը յետ չը տւեց. «Որովհետեւ կաշաղակը իր կաթը թափել էր». — Պառաւը պոչը տալու համար ինչ ուզեց. «Պառաւը իր կաթն ուզեց». — Կաթ ստանալու համար կաշաղակը ուր գնաց. «Կաթ ստանալու համար կաշաղակը գնաց կովի մօտ». — Կատարեց կովը կաշաղակի խնդիրը. «Ո՛ւ, կովը կաշաղակի խնդիրը չկատարեց». — Կաշաղակը պոչն ստանալու համար յետոյ ուտ մօտ գնաց. «Կաշաղակը գնաց արտի մօտ». — Յետոյ. «Յետոյ գնաց ջրբաշխի, դարբնի և հաւի մօտ». — Կաշաղակը ինչո՞ւ զրանց մօտ գնաց. «Որովհետեւ ոչ ոք չէր ուզում իր խնդիրը կատարել». Այո՛, կաշաղակն այդ բոլորի մօտ գնաց նրա համար, որովհետեւ ոչ ոք չէր ուզում իր պոչը տեղը չար կաշաղակին լաւութիւն անել. — Ո՞վ կատարեց կաշաղակի խնդիրը. «Կաշաղակի խնդիրը հաւը կատարեց». — Ինչո՞ւ հաւը կաշաղակի խնդիրը կատարեց. «Որովհետեւ հաւը բարի էր». — Էլ ինչո՞ւ. «Որովհետեւ հաւը տեսաւ, որ նա շատ չարչարել յոգնել է, զրա համար խղճաց նրա վրայ». Այո՛, բարի հաւը խղճաց նրա վրայ և նրան մի ձու տալով ազատեց այդ նեղ դրութիւնից.

— Մեր սովորած պատմութիւնների մէջ էլ ո՞վ բարի էր և ուրիշներին օգնեց. «Անտառի մանուկի մէջ Պախրան էր և ուրիշներին օգնեց. «Նա խղճաց մանկան վրայ, ծիծ բարի էր». — Ինչո՞ւ. «Նա խղճաց մանկան օրօրեց, նանիկ արի հորթն էլ բարի էր, նա մանկանը օրօրեց, նանիկ արի հորթն էլ բարի էր. — Սպա դու էլ ասա սաց և մօտը նստած պահում էր». — Ինչո՞ւ. «Նա Պախրաւրամ. «Թագաւորն էլ բարի էր». — Ինչո՞ւ. «Նա Պախրատուրն մեծացրեց, լաւ ուսում տւեց և թագաւոր դարձաւ. — Դու էլ ասա շեղինէ. «Պախրատուրն էլ բարի էր, նա մօրը գերութիւնից ազատեց». — Էլ ո՞վ բարի էր. «Թռչնատուրի մէջ Մարօն էլ բարի էր». — Ինչո՞ւ. «Նա Թռչնատուրին չար աղախնուց ազատեց». — Դու էլ ասա Թռչնատուրին չար աղախնուց ազատեց, նա էլ Թռչնատուրին Գուրգէն. «Որսորդն էլ բարի էր, նա էլ Թռչնատուրին ազատեց և բերեց իր տունը պահեց». Այո՛, ասածներդ ճիշտ են».

Մեր պատմութեան մէջ կաշաղակն էլ բարի էր. «Ո՛չ, կաշաղակը բարի չէր, նա չար էր». — Ուրեմն ինչո՞ւ կաշաղակը պատժեց. «Որովհետեւ կաշաղակը չար էր, նա պառաւին վնաս տւեց, նա պառաւի թռռնիկներին քաղցած թողեց». — Ուրեմն մենք էլի տեսանք, որ չարը, ուրիշին վնաս տուողը պատժի արժանացաւ: Մեր սովորածն որ առածներն այս պատմութեանը յարմար են. — Ո՞վ կարող է յարմար առածներ ասել.

1) Ինչ ցանես էն կընծես.

2) Ինչ ասես, էն կըլսես.

Գործադրութիւն.

1) Ո՞վ կուզէ, որ իր գիրքը, մատիտը և ուտիւնը մէկը փչացնէ.

2) Եթէ ձեր ընկերներից մէկն այդպէս լինէր, դուք ինչ կանէիք նրան.

3) Ի՞նչ տեսակ ընկերներ կուզէք ունենալ.

4) Ինչո՞ւ բարի և լաւ ընկեր կուզէք ունենալ.

5) Ի՞նչ պէտք է անենք, որ բարի և լաւ լինէք.

6) Ո՞վ կարող է մեր պատմութեան յարմար հանելուկ, ոտանաւոր ասել.

ԾՈՅԼ ԸՆԿԵՐՆԵՐ

Այսօր պէտք է սովորենք. Ի՞նչպէս աքաղաղը, խոյը եւ էջը իրանց տիրոջ տանից փախան-հեռացան.

— Ի՞նչ պէտք է սովորենք, ո՞վ կարող է կրկնել...

— Ո՞վ է տեսել աքաղաղ... Իհարկէ ամեքդ էլ տեսել էք, թէ ինչպէս նա բախում գեղեցիկ փետուրները շարժելով իր ծուղրուղուն է կանչում, հաւերին կանչում և թըշնամիներից պաշտպանում է:

Երեւի գիտէք, որ նա առաւօտեան շատ վաղ, լուսաբացին ծուղրուղո՞ւ է կանչում... — Ինչո՞ւ է նա կանչում. «Նա կանչում է, որ մարդիկ զարթեն և գործի ելթան». — Իսկ մանուկներն ինչ անեն. «Մանուկներն էլ պէտք է զարթեն, որ ուսումնարան գնան». Այո.

— Խոյ ո՞վ է տեսել, որտեղ էք տեսել. «Ես խոյ տեսել եմ մեր բակում». «Ես էլ տեսել եմ իրար հետ կրուկեցնելիս, նրանք իրանց ուրրուն եղջիւրներով մէկ մէկու գլուխ գլխի խփելով կուռում են». «Ես էլ տեսել եմ, միշտ ոչխարի հօտի առաջով գնալիս». Այո, ասածներդ ճիշտ են.

— Էջ որտեղ էք տեսել... պարզ է, որ ամեքդ սրան շատ լաւ ճանաչում էք: Այժմ գանք մեր պատմութեանն. ապա մի անգամ էլ կրկնեցէք — Ինչ պէտք է սովորենք...

— Լինում է չի լինում, մի մարդ է լինում. այդ մարդը ունէր մի էջ, մի խոյ և մի աքաղաղ. Երեքն էլ աշխատում էին և իրանց տիրոջ մօտ հանգիստ ապրում էին:

Մի քանի ժամանակից յետոյ երեքն էլ ծուլացան և էլ չէին ուզում աշխատել. Մի օր էլ, էջը աշխատանքից տուն դարձաւ և բախումը մի քանի անգամ գռաց. Աքաղաղն իսկոյն հասկացաւ, որ էջը դժգոհ է, դրա համար հարցրեց. — Ի՞նչ հարցրեց. «Նա հարցրեց, ինչ կայ, ինչո՞ւ ես դժգոհ». — Էջն ասեց, ինչպէս դժգոհ չլինեմ, ամեն օր պէտք է ջուր բերեմ, ջրաղաց գնամ ալիւր բերեմ, փայտ պէտք է կրեմ. Է՛հ, սա ինչ կեանք է. էլ չեմ ու-

նէին... — Գիտէք, աքաղաղը հնարը դտաւ. — Ի՞նչպէս գտաւ ծովակ. «Աքաղաղը ծուղրուղու կանչեց»... Այո՛, նա ընկերներին իմաց տալու համար մի բարձր ժայռի գլուխ թռաւ, իրար վրայ մի քանի անգամ ծուղրուղու կանչեց և ընկերներին իմաց տուց, էշն աքաղաղի ձայնը լսեց. նա ուզեց իմաց տալ, որ ինքը հասկացել է և դալիս է. — Ինչո՞վ էշը հասկացրեց. «էշը բարձր ձայնով զուաց».
— Խոյն էլ լսեց աքաղաղի ձայնը. «Իհարկէ, խոյն էլ լսեց».
— Նա ինչով ուզեց հասկացնել, որ ինքն էլ լսել է և դալիս է. «Նա էլ բարձր ձայնով մայելով գնաց նրանց մօտ»:
Այո՛, այսպէս երեք ընկերներն իրար ձայներով, մեծ դժուարութեամբ մէկմէկու գտան. — Գիշերը շատ ցուրտ էր. դրա համար նրանք ի՞նչ մտածեցին. «Նրանք մտածեցին գիշերելու տեղ գտնել».
— ձիշտ է. «Խոյն ասաց. ներքեում ձորի մէջ այրեր կան դնանք այնտեղ»:
Նրանք ներքեւ իջան, բաւական ման եկան, վերջապէս մի այր գտան և ուրախ ուրախ ներս մտան, դուռն էլ ծածկեցին և պնդացրին.
Ամփոփել և կրկնել. Ի՞նչպէս խոյը, աքաղաղը և էշը գիշերելու տեղ գտան.

Մենք իմացանք, որ խոյը, աքաղաղը և էշը մէկմէկու գտնելու համար իրար ձայն տւին և չորս կողմը թնդացրին. — Նրանց ձայները էլ ո՞վ լսեց. «Նրանց ձայները լսեցին վայրի գազանները».
— ձիշտ է. վայրի գազանները երբ էշի, խոյի և աքաղաղի ձայները լսեցին, շատ ուրախացան և մտածեցին. — Ի՞նչ մտածեցին. «Նրանք մտածեցին, որ գնան էշին, խոյին և աքաղաղին բռնեն և ուտեն».
Այո՛, նրանք հէնց այդպէս էլ ուզեցին անել, բայց երբ ծեր և փորձած գազանների խօսքերը լսեցին՝ էլ չգնացին. — Ապա ասացէք, ի՞նչ էին խօսում ծեր և փորձած գազանները. «Նրանք ասում էին, միթէ նրանք մեռակ են».
— Այո՛, ծերերն ասում էին. — միթէ այսպէս ուշ գիշերով վախկոտ էշը, խոյը կամ աքաղաղը մեր սարերը մենակ կը գան. չէ, այդտեղ մի բան կայ, պէտք է զգուշ լինել».
— Ո՞վ կարող էր նրանց հետ լինել, որ այդպէս էին

մտածում. «Նրանք մտածում էին, որ էշի, խոյի և աքաղաղի հետ իրանց տէրերը կարող են լինել».
— էլ ո՞վ. «Ջուրները կարող էին լինել».
— էլ ո՞վ. «Ջուրները կարող էին լինել».
— Այո՛, նրանք այդպէս մտածելով խորհուրդ արին, վիճեցին — վիճեցին, վերջը վճռեցին էշի, խոյի և աքաղաղի վրայ չարձակել.
Ամփոփել և կրկնել. Ի՞նչպէս գազանները վախեցան.
Այդ գիշեր արջը հարսանիք ունէր. գազանները նրա մօտ հարսանիք էին գնացել. Ամբըն էլ ասում խօսում էին.
— Ո՞ւմ մասին էին ասում, խօսում. «Նրանք աքաղաղի, խոյի և էշի մասին էին ասում — խօսում».
Այո՛, նրանք դրանց մասին էին խօսում և չիմացողներին պատմում և ասում էին. «Ափսոս, հազար ափսոս, որ մեր ձեռքից ասում էին. — Չիմացողներն ի՞նչ էին ասում, «Նրանք ասում էին, ինչո՞ւ չբռնեցիր, ինչո՞ւ բաց թողիր»:
— Այո՛, այդպիսի հարցեր շատերը տւին, իսկ գիտեցողներից իւրաքանչիւրը մի տեսակ պատասխանում էր. — Ի՞նչ էր կարծում, ի՞նչ կարող էին պատասխանել. Ապա դու ասա Արմենակ. «Մէկն ասում էր նրանց չէր կարելի մօտենալ, որովհետեւ տէրերը հետներն էին».
— Դու էլ ասա Օնիկ. «Մէկն էլ ասում էր այնտեղ պահապան շուր կային»...
— Այո՛, բացի այդպիսի պատասխաններից, նոյնպէս ասում էին «Ի՞նչ էր ասում, ես նրանց հետ շատ հրացանաւոր մարդիկ տեսայ».
— Մի ուրիշն էլ հաստատում էր, թէ «բոլոր գիւղացիք այնտեղ էին», «Նրանք հօ այնչափ յիմար չեն, որ առանց պահապանի գիշերով մեր սարերը գային».
— ասում էին ուրիշները և այլն.

Հարսանիքի տան մէջ ալիւրմաղ հարկաւոր եղաւ.
«Գայլ աղբեր, գնա՛, քո այրից ալիւրմաղ բեր, որ զաթաթ թխենք, ասաց արջը. Գայլը գնաց. — Ի՞նչ էր կարծում, գայլը ո՞ր այրը գնաց — ձիշտ էր ասում, նա այն այրը գնաց, որտեղ մի փոքր առաջ էշը, խոյը և աքաղաղը մօտ էին.
Գայլը դժուարութեամբ այրի դուռը բացեց և ներս մտաւ.

— Երբ դուան ձայնը լսեցին և գայլի պսպղուն աչքերը տեսան, ինչ արին էջը, խոյը և արաղաղը. «Նրանք սաստիկ վախեցան». — Ինչո՞ւ նրանք վախեցան. «Որովհետև մտածում էին, գայլը կարող է իրանց պատանու և ուտել: — Գայլից ազատելու համար նրանք ինչ ուզեցան անել. «Գայլից ազատելու համար, նրանք ուզեցան դուրս փախչել, ազատել»: — Ճիշտ է. ամենից առաջ խոյը վազեց, բայց նրա երկար եղջիւրները դռանը դիպան. ինչ եղաւ դուռը. Այո՛, ուղիղ էք ասում. դուռը շրախկ փակեց, ինքն էլ ներսում մնաց, էջն երբ տեսաւ, որ դուռը փակեց և ինքն էլ չի կարող դուրս գալ, դրա համար երկիւղից քացի էր տալիս, որ ոչոր իրան չմօտենայ. էջի քացիները մօտիկ քարերին էին կպչում և բուռ բուռ կայծեր էր թափում: Աքաղաղն էլ վախից թևերը թափահարելով ճղղում էր. — Ի՞նչ էք կարծում, ճանաչեց գայլը խոյին, էջին և արաղաղին. «Ո՛չ, գայլը նրանց չը ճանաչեց». — Գայլի կարծիքով ո՞վ կարող էր գիշերով իր այրը մտնել. «Գայլի կարծիքով միայն թշնամիները կարող էին իր այրը մտնել». — Ինչո՞ւ. — Ուրպէսզի գայլին վնասեն». Այո՛, գայլն էլ հէնց այդպէս էր մտածում. դրա համար երբ նա տեսաւ, որ իր ներս մտնելուց յետոյ դուռը շրխկալով փակեցին, մէկն էլ բուռ բուռ կայծեր էր թափում, միւսն էլ երկիւղալի ձայներ է հանում՝ նա կարծեց, որ թշնամիները ուզում են իրան բռնել և կտոր կտոր անել, դրա համար նա լեղապատառ, վնգվնգալով դէս ու դէն ընկաւ. Վերջապէս մի ծակ մտաւ, մարմինը պատառելով դուրս եկաւ այնտեղից և վազելով, հարսանիքատուն ընկաւ:

— Երբ գաղանները գայլին գզգզլած մազերով և վիրաւոր ահսան ինչ արին, «Երբ գաղանները գայլին այգւպէս տեսան, ամեքն էլ իրար խառնուեցան և հարցրին».
— Ի՞նչ հարցրին. «Երանք հարցրին ինչ է պատահել, ով այգւպէս արեց»:

Սարսափած զայլը մէկը տասն անգամ մեծացրած

պատմեց. — Խոյլի մասին ինչ պատմեց. «խոյլի մասին
պատմեց, որ մի գազան դուռը փակեց, որ ես դուրս չը
գամ», այդ, նորայէտ աղաց. ուր այդ գազանը վրայ հասաւ,
որ ինձ պատահէ. — էջի մասին ինչ պատմեց. «էջի մա-
սին ասաց. կայծակ թափող մի գազան էլ կ'ար, երբ նա ինձ
տեսաւ այնպէս կրակ թափեց, որ բիշ մնաց ինձ տեղնու-
տեղը վառէր». — Իսկ աքաղաղի մասին բնից ասաց. «Աքա-
ղաղի մասին ասաց. մէկն էլ ստրսափելի ձայներով ինձ վրայ
արձակեց». — Բագի դրանից պատմեց, թէ նա առաք-
տաղից գողալով հրամաններ էր տալիս և ասում. շուտ
պարան բերէր, որ գայլին կ'ախենք. Այս բոլորն երբ տե-
սայ, շարունակեց գայլը, դէս ու դէն ընկայ և հազիւ հագ
մի ծակ գտնելով, դուրս փախայ եկայ.
(հետք)
«Գայլի պատմութիւնը ինչ արեց գազաններին. «Գայլի
պատմութիւնը նրանց վախեցրեց»: Այդ, նրանք շատ վա-
խեցան, մտածեցին մտածեցին և վերջն ասացին. Այժմ
հասկանալի է, որ թշնամին դիտմամբ էր խոյլին, էջին և
հազիւնալի է, որ թշնամին դիտմամբ էր խոյլին, էջին և
հազիւնալի է, որ թշնամին դիտմամբ էր խոյլին, էջին և
հազիւնալի է, որ թշնամին դիտմամբ էր խոյլին, էջին և
հազիւնալի է, որ թշնամին դիտմամբ էր խոյլին, էջին և

Այսպէս միտաձելով, նրանք սուս փուս հեռացան
վնասին:

Ամփոփել և կրկնել. Խնչպէս զազանները վախեցան
ու փախան:

Գալլի վախճիլուց յետոյ, խոյը, էշը և աքաղաղը շատ
զարմազան և վախեցան:

— Ինչո՞ւ նրանք զարմացան. «Նրանք զարմացան, որ
զայլը վախաւ, իրանք էլ ազատւան»։ — Իսկ ինչո՞ւ վա-
խեցան. «Վախեցան նրա համար, որովհետեւ կարծում էին,
թէ նոր փորձանք կարող է պատահել»։ — Էլ ինչո՞ւ, «Կար-
ծում էին. թէ զայլը գնաց ընկերներին բերելու. — Դրա
համար նրանք ինչ մտածեցին. «Նրանք մտածեցին տուն
վերադառնալ»։ — Ուրեմն նրանք հասկացան իրանց սխալը.
«Այո, նրանք հասկացան իրանց սխալը»։ — Ի՞նչ էր նրանց

սխալը. «Նրանց սխալն այն էր, որ տանից փախան. — Ինչո՞ւ նրանք տանից փախան. «Նրանք տանից փախան, որովհետեւ չէին ուզում աշխատել»։ — Խոյը, էշը և արաղաղն ինչ զօւարութիւնների պատահեցին, որ իրանց սխալը հասկացան. «Նրանք տեսան, որ գիշերելու տեղ չունին»։ — Էլ ինչ տեսան. «Նրանք տեսան որ գալանները կարող են իրանց վնասել»։ — Էլ ինչ. «Նրանք տեսան, որ իրանց պաշտպանողներ չկան»։ — Դիշտ է. — Ո՞րտեղ կարող էին էշը, խոյը և արաղաղը լաւ պաշտպանուել. «Տիրոջ տանը կարող էին լաւ պաշտպանուել»։ — Տանը ո՞վ էր նրանց պաշտպանում. «Տանը նրանց պաշտպանում էր իրանց տէրը»։ — Էլ ով. «Տան շները—հովիւները»։ Լաւ. — Ինչո՞ւ տէրը էշին, խոյին և արաղաղին պաշտպանում էր. «Տէրը պաշտպանում էր, որ իրա համար աշխատեն»։ — Ուրեմն խոյը, էշը և արաղաղը ինչ պէտք է անէին, որ տէրը նրանց պաշտպանէր. «Խոյը, էշը և արաղաղը պէտքէ աշխատէին, որ տէրը նրանց պաշտպանէր»։ Այո, դրա համար նրանք լաւ մտածեցին և որոշեցին Էլ չծուլանալ ու տուն վերադարձան.

Ամփոփել և կրկնել. Ինչպէս խոյը, էշը եւ արաղաղը տուն վերադարձան.

Այժմ խաղալ. մէկը թող լինի շունը, մէկը խոյը, մէկը արաղաղը, մէկը գայլը, մէկն էլ պատմողը...

Խորատուզումն.

— Ինչո՞ւ էշը, խոյը և արաղաղը տանից փախան. «Նրանք տանից փախան, որովհետեւ ծուլացել էին և ուզում էին անգործ ու հանգիստ ապրել»։ — Կարողացան նրանք հանգիստ ապրել. «Ոչ, չկարողացան» — Ինչո՞ւ չկարողացան. «Որովհետեւ նրանք պատառող գազաններից վախեցան. — Էլ ինչո՞ւ չկարողացան. «Որովհետեւ նրանք բնակւելու տեղ չունէին»։ — Է՞լ. «Որովհետեւ նրանց պաշտպանողներ չկային»։ — Ինչո՞ւ գայլը վախեցաւ և իր այրից փախաւ. «Նա փախաւ, որովհետեւ կարծում էր, թէ այնտեղ թշնամիներ են մտել և ուզում են իրան վնաս-

սել»։ — Ինչո՞ւ գայլը նրանց թշնամու տեղ դրեց. «Որովհետեւ այրը մութն էր և գայլը նրանց չճանաչեց»։ — Թըշնամիներ էին այնտեղ. «Ոչ, թշնամիներ չէին, այնտեղ մտել էին էշը, խոյը և արաղաղը»։ — Գայլը խոյին հրպիսի կենդանու տեղ դրեց. «Գայլը խոյին մի սարսափելի գազանի տեղ դրեց»։ — Էշին ո՞ւմ տեղ ընդունեց. «Էշին կայծեր թափող գազանի տեղ դրեց»։ — Իսկ արաղաղին. «Արաղաղին հրամաններ տուող գազանի տեղ»։ — Ո՞վ եղաւ պատճառ, որ խոյը, էշը և արաղաղը այդպէս խիստ վախեցան. «Իրանք եզան պատճառ»։ — Ինչո՞ւ. «Որովհետեւ նրանք ծուլացել էին և ուզում էին անգործ և հանգիստ ապրել. — Ուրեմն մեր ծոյլ կենդանիները ինչ եղան. «Ծոյլ կենդանիները պատժւեցան»։ — Այո, դրա համար ասում են — 1) Ծոյլը պատժի է արժանի.

— Հարսանիքատան գազաններն ինչո՞ւ փախան. «Նրաք փախան նրա համար, որովհետեւ գայլի պատմածին հաւատացին, վախեցան և փախան. Դիշտ է. դրա համար ասում են.

2) Ոհր վեր է մահից.

Մեր պատմութեան յարմար ինչ առաժնիք գիտէք.

3) Դուրաւ խուփը, գտաւ պուտուկը.

— Ո՞ւմ համար յարմար է այս առաժը.

4) Տասը չափիր, մէկ կտրիր.

— Ո՞վ այդպէս չարաւ.

Ինչո՞ւ ասում են. 5) Գիտունի հետ քար կտրիր, անգետի հետ փլաւ մի ուտիր.

6) Ես աղա, դուն աղա, մեր աղունը ով աղա.

Առաջ սովորել էինք. — 7) Ամեն փորձանքի մի խրատ.

Ո՞ւմ համար խրատ եղաւ.

Վարժեցնելու հարցեր.

Մեր պատմութեան մէջ ո՞վ էր ծոյլ.

Հաւանեցիք ծոյլ ընկերներին.

Ինչո՞ւ չհաւանեցիք.

Ծնողները ուսուցիչներն ու ընկերները, ծոյլ մանուկներին ինչ են անում.

ձիշտ է, որ ասում են ծոյլը պատժի է արժանի.
Գիտէք այդպիսի պատմութիւններ. ո՞վ կարող է
պատմել.

Ի՞նչ պէտք է անէք, որ ծոյլ չլինէք.

Ո՛ւմ համար է ասած այս առածը — Հաց դնեմ հա-
սիր, բան դնեմ փախիր.

Իսկ ում համար է ասած այս առածը —

Բանը ո՞վ կանէ, ես ու դու.

Հացը ո՞վ ուտէ, ես ու դու.

Ո՞վ կարող է ծոյլերի համար մի ոտանաւոր ասել.

1) Լուսացաւ, լուսացաւ, լուսն է բարին, ծիտն է
ծառին, հաւն է թռչուն. աշխատաւոր, վերկաց բանի, ծոյլ
տղայի քունը տանի.

2) Բանն ինչ կանեմ, կեղտոտ է. բամբակը կորիզոտ է.
մաստակ պիտի, որ ծամեմ, կտերը տիտիկ անեմ, անց-
նողին մտիկ անեմ, ուտեմ, խմեմ, մթնի քնեմ.

Ապա սովորեցէք այս փոքրիկ ոտանաւորը.

Դու ինձ ասա, աքաղաղ,

Ոսկէ կատարիդ մատաղ,

Կարմիր միրուքիդ մատաղ.

Ինչո՞ւ ես շուտ արթնանում,

Բարձր բարձր երգ ասում,

Քաղցր քունս խանդարում:

ՈՒՐԱՒ ԶՈՒՅԼԱԿԸ

Այս անգամ պէտք է պատմեմ ուրախ ջուհւակի պատ-
մութիւնը.

— Ո՞վ կարող է կրկնել...

Ո՛ւմ ենք ասում ջուհւակ. «Ջուհւակ այն մարդուն ենք
ասում, որ պատրաստում է տեսակ տեսակ կտաններ, երես-
սրփիչներ, գլխի ցամքոցներ և այլն». — Ջուհւակն այդ
բաները որտեղ է պատրաստում. «Ջուհւակն այդ բաները
իր արհեստանոցում է պատրաստում»: — Գիտէք նրա ար-
հեստանոցին ուրիշ խօսքով ինչ են ասում... — Ի՞նչպէս
են ասում դարբնի արհեստանոցին, «Դարբնի արհեստա-
նոցին դարբնոց են ասում». — Իսկ ջուհւակի արհեստա-
նոցին. «Ջ-ի արհեստանոցին ջուհւականոց*) են ասում». —
Ո՞վ է տեսել ջ-նոց — Իհարկէ, ամբքս էլ միասին տե-
սանք: Այժմ ո՞վ կարող է ասել, ինչո՞վ է գործում ջ-ը. «Ջ-ը
գործում է մաքուրով». — Ի՞նչպէս է ջ-ը մաքուրով
գործում. «Նա ձւաձի սուր մաքուրի վրայ թել է
փաթաթում, ապա ոտքերը սեղմելով զսպանակների
վրայ, ոստայնի թելերի արանքը լաց է անում, յետոյ մա-
քուքը դրա արանքով ներս ու դուրս է անում. սրանից
յետոյ նա մեծ սանրը ձեռքով քաշում է, թելերն իրար
մօտեցնելով ամրացնում և գործում է»: — Բացի վարպե-
տից, էլ ո՞վ կայ ջ-ոցում. «Բացի վարպետից, այնտեղ կան

*) ԾԱՆՈԹՈՒԹԻՒՆ. Անպայման պէտք է մանուկներին վա-
ղօք տանել ջուհւականոց, նրա բոլոր գործիքները, աշխատա-
ւորները ցոյց տալ և բացատրել. նրանք պէտք է տեսնեն, թէ
կտան ի՞նչպէս են գործում, իւրաքանչիւր պաշտօնիայ ինչ գործ
է կատարում և այլն: Առհասարակ սրա նման դէպքերում, ան-
հրաժեշտ է կենդանի կերպով ամեն ինչ ցոյց տալ՝ ապա նոր
սովորեցնել. հակառակ դէպքում, ուսուցչի տւած վերացական բա-
ցատուութիւնները և պատկերները նպատակի չեն կարող հաս-
ցնել և շատ բաներ մանուկների համար մութ և անհասկանալի
կը մնան:

ուրիշ ծառայողներ — վարպետի օգնականներ և աշակերտներ»։ — Ի՞նչ են անում այդ ծառայողները. «Այդ ծառայողները վարպետին օգնում են»։ — Նրանք վարպետին ինչով են օգնում. «Մէկը մաքուրի վրայ թել է փաթաթում, մէկը հէնը է հինում, մէկը հինածը ոստայնի վրայ է անց կացնում, մէկը սանրի մէջն է կապում և կարգի է բերում, մի քանիսն էլ գործում են և այլն»։ Աիշտ է այդ բոլորը մեր տեսած ջ-ոցում կար. այժմ գանք մեր պատմութեանը ապա մի անգամ էլ կրկնեցէք թէ ինչ ենք սովորելու։

Լինում է չի լինում, մի ջուհակ է լինում. այդ Զ-ը իր կնոջ և որդիների հետ շատ ուրախ և լաւ ապրում էր. նրա տանից երգի և ուրախութեան ձայները չէին կտրուում։ — Ինչո՞ւ ջ-ն այդպէս ուրախ էր. «Զ-ն այդպէս ուրախ էր, որովհետև նրա գործերը շատ լաւ էին առաջ գնում»։ — Էլ ինչո՞ւ. «Որովհետև ջ-ը ոչ մի բանի հարկաւորութիւն չունէր. — էլ ինչո՞ւ. Ապա ասացէք, եթէ մէկը հարուստ է և ոչ մի բանի կարիք չունի, բայց ինքը կամ կինը տկար է. այդպիսի մարդն էլ ուրախ կը լինի. «Ո՛չ, եթէ մէկը տկար է, նա չի կարող ուրախ լինել»։ — Ուրեմն էլ ինչ պատճառ կար, որ ջ-ը ուրախ էր. «Զ-ը ուրախ էր, որովհետև ինքն էլ, կինն էլ և որդիներն էլ առողջ էին»։ Այո, թէև ջ-ը հարուստ չէր, բայց նա փողի կարիք չունէր, բոլորն էլ առողջ էին և աշխատում էին. բացի դրանից ջ-ն իր կնոջը, որդիներին շատ սիրում էր, կինն ու որդիներն էլ իրան էին սիրում։ Այ, հէնց այս պատճառով նրանք բոլորը միշտ ուրախ և զւարթ էին։

Ապա մի անգամ էլ կրկնեցէք, ինչո՞ւ ջ-ի ընտանիքը ուրախ էր։ Մեր տեսած ջ-ոցում շատ ծառայողներ կային, իսկ այս ջ-ը ոչ մի ծառայող չունէր. — Ապա ինչպէս էր նա իր գործերը կատարում. — Ո՛չ, նա քիչ գործ չունէր. մենք իմացանք, որ նրա գործերը շատ լաւ էին. — Ինչ էր կարծում, ո՞վ էր նրան օգնում. «Նրան օգնում էր կինը»։ — Միայն կինն էր օգնում. «Որդիներն էլ էին օգնում»։ Աիշտ է, կինն էլ, որդիներն էլ այդ արհեստը գիտէին և

միշտ հայրիկին օգնում էին. Իմացանք, որ ջ-ի տանից երգի և ուրախութեան ձայներն անպակաս էին. դրա համար նրանց տան մօտից անց ու դարձ անողները զարմացած ասում էին. — Ի՞նչ էին ասում. «Նրանք ասում էին, այս տանեցիք ինչ ուրախ մարդիկ են. — Ո՞վ էր ջ-ի մօտ երգում. «Զ-ի մօտ երգում էին որդիները»։ — Այո, որդիների հետ մայրն էլ, հայրն էլ երգում էին. Զ-ի որդիներն երբ ազատ էին լինում, միշտ հայրիկի մօտն էին. — Ինչո՞ւ նրանք հայրիկի մօտն էին. «Նրանք հայրիկի մօտն էին, որ նրան օգնէին»։ այդպէս է. բացի դրանից հայրիկն ու մայրիկը նրանց համար սիրուն սիրուն հէքիաթներ էին պատմում, առակներ ասում, հանելուկներ առաջարկում. — Մանուկներն ի՞նչ էին անում. «Մանուկներն էլ լսում էին, հայրիկին նորից պատմում էին, հանելուկները գտնում էին»։ այդպէս է։ Այսպէս ջ-ը մի կողմից որդիների հետ խօսում ծիծաղում, և պատմում էր, միւս կողմից մարուկը ձգելով՝ կտաւր գործում յառաջ էր տանում։

Դիտէք. ջ-ը միայն իր որդիների համար չէր երգում. նա երգելով գովում էր նոյնպէս իր արհեստը. — Ինչո՞ւ էր գովում. «որովհետև նա արհեստով փող էր աշխատում և իր ընտանիքին պահում էր»։ — Զ-ն իրան արհեստ սովորեցնողին էլ գովում էր, ուրեմն ո՞ւմ էր գովում. «Նա գովում էր իր հօրը և իր պապին»։ Աիշտ է. նա գովում էր նոյնպէս իր գործիքները. Ինչո՞ւ էր գովում. «որովհետև գործիքներով էր աշխատում»։ — Այո, ասեմ թէ նա նա իր մարուկին ինչպէս էր գովում.

Դէհ թո՛իր մաքուկ,

Խաղ արա արապ

Թելերի միջում,

Հիւսիք նուրբ կտաւ.

Ամփոփել և կրկնել. — Ինչպէս ուրախ ապրում էր ջուհակը.

Զ-ի տան մօտ ապրում էր նրա վաճառական եղբայրը. նա շուտ շուտ գնում էր ուրիշ բաղաւթներ

և կարճ ժամանակում մեծ հարստութիւն ձեռք բերեց. Ամենքն էլ զարմանում և ասում էին թէ ջ-ի եղբայրը իր աշխատանքով չի հարստացել, այլ ուրիշ ճանապարհներով է բոլորը ձեռք բերել. — Բացի աշխատելուց էլ ուրիշ ինչ ճանապարհներով կարող էր հարստանալ. «Նա կարող էր ուրիշներին խաբելով, զրկելով հարստանալ». — էլ ի՞նչ միջոցներով կարող էր. — «Նա կարող էր զոգանալով, ուրիշներին թալանելով էլ հարստանալ». Այո, ամենքն էլ ասում էին, որ ջ-ի եղբայրը այդպիսի ճանապարհներով էր հարստացել — դրա համար ջ-ը նրան չէր սիրում:

Մէկ անգամ ջ-ի կինը մտաւ ջ-ոց և մարդուն առաջ.

«Այ մարդ, դու մի գլուխ քո մաքուրն ևս զցում. մի քիչ դոսի աշխարհին նայիր, մի վեր կաց, տես եղբայրդ բռններով հարստութիւն է բերել. Ջ-ը նայեց կնոջը, ժպտաց և ուրախ ուրախ երգելով ասաց.

Արեւի շողքը երթկից թռաւ.

Ու մեր կեանքիցը մի օր էլ տարաւ.

Այդպէս կրթոչի մեր կեանքը կարճիկ

Ոսկին ու փառքը, չարժեն մի ժպիտ.

Այս երգով ջ-ը ինչ էր ուզում կնոջը հասկացնել. «Այդ երգով ջ-ը կնոջը ուզում էր հասկացնել, թէ մեր կեանքը կարճ է, արեւի շողքի նման շուտով կրթոչի». — էլ ինչ էր ուզում հասկացնել. «Նա ասում էր, որ ոսկին ու արծաթը մի ժպիտ չարժեն.»

Ուրեմն ջ-ի համար ինչ բանն էր լաւ հարստութիւնը՝ թէ ուրախութիւնը. «Նրա համար ուրախութիւնն էր լաւ.» — դրա համար նա ինչ երգեց — ապա կրկնիւր Յակոբ «Նա երգեց. ոսկին ու արծաթը չարժեն մի ժպիտ»:

Ամփոփել և կրկնել. Ինչպէս ջ-ի եղբայրը հարստացաւ.

Մի օր էլ ջ-ը եղբայրների հետ ուրախ երգում և գործում էր. յանկարծ մի կարաւան զընդալով լուսամուտի մօտով անցաւ և եղբոր դռան առաջը կանգնեց. Ջ-ը դրա վրայ ուշք չդարձրեց և իր ուրախութիւնը շա-

րունակեց. մէկ էլ յանկարծ կինը ներս մտաւ և զարմացած ասաց. «Մի վեր կաց, վեր կաց տես եղբայրդ ինչ է բերել... մի ահադին կարաւան ոսկի, արծաթ, ապրեշում... վեր կաց տես, ծո՞ղ է ծով. այդ հարստութեանը տեղ չի լինի:

— Զուրհակն էլ զարմացաւ. «Ո՛չ ջ-ը չզարմացաւ», այո, նա չզարմացաւ նա էլի ժպտաց և առաջւայ նման երգելով կնոջն ասաց.

Մուկն անգամ չի մնայ ազատ,

Մի օր էլ յանկարծ կրկնի թակարդ.

Ազատութիւնն է թանգ ամեն բանից,

Բեռն ու կարաւանը, չարժեն մի ժպիտ:

— Հեշտութեամբ է մուկը թակարդ բնկնում. «Ո՛չ, մուկը հեշտութեամբ թակարդ չի բնկնում» — ինչո՞ւ — «որովհետեւ նա զգուշ է, նա չի ուզում բռնել»:

Մուկն ամեն անգամում ազատ չի մնայ.

Մի օր էլ յանկարծ, կրկնի թակարդ. ջ-ը սրանով ինչ էր ուզում ասել. «Եղբանով ջ-ը ուզում էր ասել, որ մուկը թէն զգուշ է, բայց նա էլ ամեն անգամ չի կարող ազատիլ, մի օր էլ թակարդ կրկնի» — Ջ-ը այս օրինակը ինչ համար էր ասում. — «Իր եղբոր համար էր ասում» — Դրանով ջ-ը կնոջը ինչ էր ուզում հասկացնել. «Ջ-ը դրանով կնոջն ուզում էր հասկացնել, թէ եղբոր հարստութեան վրայ չպէտք է զարմանալ». — ինչո՞ւ. «որովհետեւ մի օր էլ նրա արածները կըրացւին նա էլ թակարդ կրկնի և կըպտածի. — Ի՞նչ բանն էր ջ-ը թանգ համարում — «ջ-ն ազատութիւնն էր ամեն բանից թանգ համարում — ճիշտ է:

Ամփոփել և կրկնել. Ինչպէս ջ-ի եղբայրը հարստութիւն բերեց:

Միւս առաւօտեան ջ-ի կինը վախեցած ներս մտաւ և ամուսնուն ասաց. «Այս րոպէիս ոտսիկաններն եկան, եղբորդ բերած հարստութիւնն էլ, իրան էլ կապեցին ու տարան»:

— Ոստիկանները որպիսի մարդկանց են բռնում, «ոստիկանները բռնում են գողերին, աւաղակներին»։ — Էլ մում «ոստիկանները բռնում են մարդասպաններին, խարդախներին, խաբեբաներին»։

— Ինչո՞ւ այդ տեսակ մարդկանց բռնում եւ պատժում են.

— «Որովհետեւ այդ տեսակ մարդիկ օւրիշներին վնասում են, նրանց ունեցածը խլում են, մարդիկ են սպանում» ճիշտ է.

— Զ-ի եղբայրն ինչ պէտք է արած լինէր, որ ոստիկանները բռնեցին, ապրանքներն էլ տարան. «Զ-ի եղբայրն այդ հարստութիւնը, ապրանքը ուրիշին խաբելով բերել էր»։ — Է՞լ ինչ կարող էր արած լինել. — «Գուցէ նա թալանել էր»։ — Այո, դրա համար էլ ոստիկանները նրան բռնեցին, որ պատժեն, ապրանքն էլ տարան՝ որ տէրերին յետ դարձնեն. Զ-ն երբ լսեց որ եղբորը բռնեց են, այս անգամ տխրեց եւ կնոջն երգելով ասաց.

Ձեզալով կանցնի կարաւանը սարէն

Ամեն մի թելին մի տէր կաշ կշտին.

Ո՞վ էր տեսել որ քրտինք չթափած,

Ոսկի, արծաթի, փառքի տէր դառնայ.

— Այս խօսքերով Զ-ն ամենից առաջ ինչ էր ուզում. **ասել**. «Նա այդ խօսքերով ուզում էր ասել, որ ամեն ինչ, մինչեւ անգամ մի թելն էլ տէր ունի»։ — Զ-ի կարծիքով մարդիկ ինչ բանով կարող են փող, ունեցածը ձեռք բերել. «Զ-ի կարծիքով մարդիկ աշխատանքով, քրտինք թափելով կարող են ձեռք բերել»։ — Գնն մարդիկ որոնք առանց քրտինք թափելու, առանց աշխատելու փող, հարստութիւն, ունեցածը են ձեռք բերում. «Այո, կրօն մարդիկ, որոնք փող, հարստութիւն առանց աշխատանքի, առանց քրտինք թափելու ձեռք են բերում. — ո՞վ կարող է այդ կերպ ձեռք բերել»։ — «Այդ կերպ կարող են ձեռք բերել գողերը, խաբեբաները, մարդասպանները»։ — Այդպիսի մարդկանց ինչ ենք ասում. «Այդպիսի մարդկանց ա-

սում ենք վատ մարդիկ, չառ մարդիկ»։ Էլ ինչ. «Վնասակար մարդիկ, անպատիւ մարդիկ եւ այլն»։ — Դրա համար մենք այդ վնասակար, անպատիւ եւ չառ մարդկանց ինչ ենք անել տալիս. «Մենք այդպիսի մարդկանց բռնել ենք տալիս, պատժել ենք տալիս»։ — Էլ ինչ. «աքսորել ենք տալիս»։ Այո, այդ տեսակ մարդկանց պատժում ենք, քանդարգել ենք տալիս, ազատութիւնից զրկում եւ այլն.

— Հաւանեց ջուհակը իր եղբոր արածին. — իհարկէ չհաւանեց. դրա համար նա երգելով կնոջն ասեց.

Թո՛իր իմ մաքուկ

Թո՛փ առ ու խաղայ,

Թելերի միջում

Հիւսիւր նուրբ կտաւ.

Ազատութիւնն է վեր ամեն բանից,

Գանձերն ու ոսկին

Չարժեն մի ժպիտ:

— Զ-ը որ խօսքերովն էր աշխատանք գովում, «Զ-ն այս խօսքերովն էր աշխատանք գովում.

Թո՛իր իմ մաքուկ

Թո՛փ առ որ խաղայ

Թելերի միջում

Հիւսիւր նուրբ կտաւ.

— Ո՞ր խօսքերովն էր ազատութիւն երգում. — «Այս խօսքերովն էր երգում. ազատութիւնն է վեր ամեն բանից» իսկ ուրախութիւնը որ խօսքերով. «Գանձերն ու ոսկին չարժեն մի ժպիտ:

Գիտէք ջուհակն իւր կեանքի մէջ երբէք չծուլացաւ. նա միշտ աշխատում, քրտինք էր թափում եւ այդ բաներն իր կնոջն ու որդիներին էր սովորեցնում.

Ամփոփել եւ կրկնել — Նշալէս Զ-ի եղբայրը պատժեց,

Այժմ խաղալ. ինչ պէտք է անենք — այո, մէկը Զ-ը, մէկը կինը, միքանիսը որդիները .

Խորասուզումս:

— Ինչո՞ւ Զ-ը ոչ մի բանի հարկաւորութիւն չունեցաւ.

«Արովհետև նա աշխատում էր և իր բոլոր կարիքները հոգում էր.

— Զ-ը իր կեանքով որդիներին ինչպիսի օրինակ տուց. «Զ-ն աշխատութեան օրինակ տուց». — Լ-ն արեց ջ-ը, որ այգալիսի օրինակ տուց. «Այո, նա լավ արեց». — Ինչո՞ւ լավ արեց — «որպէսզի որդիները մեծանալիս աշխատեն և իրանց աշխատանքով ապրեն». — Դրա համար ջ-ը նրանց փոքր հասակից ինչ էր սովորեցնում. «Դրա համար ջ-ը նրանց աշխատեցնել էր սովորեցնում». — Մեր սովորած պատմութիւնների մէջ էլ ո՞վ էր աշխատասէր. «Անտառի մանուկի» մէջ, Պախրատուրն աշխատասէր էր. — Ինչո՞վ նա ցոյց տուց իր աշխատասիրութիւնը, «նա թաղաւորի պալատում աշխատեց, լավ ուսում առաւ, դրա համար թաղաւորը և ժողովուրդը նրան սիրեցին».

— Աշխատասէր ջ-ն ինչպիսի կեանք էր վարում իր կնոջ և որդիների հետ. «Աշխատասէր ջ-ն իր կնոջ և որդիների հետ, հանգիստ, ուրախ և ազատ կեանք էր վարում». — Ի՞նչ յարմար առաձններ գիտէք.

1) Աշխատանքը լեռներ կը հաստատեցնէ.

2) Հաց ու սլանիք, կեր ու քանիք.

3) Բանն ո՞վ անէ, ես ու դու.

Հացն ո՞վ ուտէ, ես ու դու.

Իմացանք, որ ջ-ը հանգիստ և ազատ կեանքի մասին էր մտածում. — ջ-ի եղբայրն էլ այգալէս էր մտածում. «Ո՛չ, ջ-ի եղբայրն այգալէս չէր մտածում». — Ինչ էր նա մտածում. «Նա մտածում էր հարստանալու մասին». — Նա էլ ջ-ի նման աշխատանքով, քրտինք թափելով էր ուզում ապրել և հարստանալ. «Ո՛չ նա աշխատանքով, քրտինք թափելով չէր ուզում հարստանալ». — ապա ինչպէս էր ուզում. «Նա ուզում էր ուրիշներին խաշել, գողանալով և թալանելով հարստանալ. — Զ-ի եղբայրը հասնւո իր նպատակին. «Այո, թէև նա իր նպատակին հասաւ, բայց շուտով դրանից զրկեցաւ». — Ինչո՞ւ զրկեցաւ. «Արովհետև

նրա վրայ գանգատեցին, ոստիկանները նրան բռնեցին պատժեցին հարստութիւնն էլ առան տէրերին յետ դարձրին». — ուրեմն նորից տեսանք որ շարը վատը պատժի արժանի եղաւ. Ուրեմն ջ-ի եղբայրը շուտով հարստացաւ և շուտով էլ ինչ եղաւ. «Նա ինչպէս շուտով հարստացաւ, այնպէս էլ շուտ զրկեցաւ». — Դրա համար ինչ յարմար առած գիտէք.

Քաժու բերածը քաժին կը տանի.

Գործադրութիւն.

Այս պատմութեան մէջ ձեզ ո՞վ լավ օրինակ տուց.

Ինչո՞ւ ջուհակը կինը և որդիները.

Կան մարդիկ, որոնք չեն աշխատում.

Ո՞րպիսի մարդիկ չեն աշխատում.

Այգալիսի մարդկանց ինչ են անում.

Ինչո՞ւ են պատժում.

Ինչ էր կարծում կենդանիներն էլ աշխատում են.

Ո՞վ կարող է աշխատող կենդանիներից օրինակներ բերել.

Կան ծոյլ կենդանիներ.

Ո՞վ կարող է մի օրինակ ասել.

Ուսուցիչները, ծնողները և բարեկամները որպիսի աշակերտներին են սիրում.

Դուք որպիսի ընկերներին էք սիրում.

Ապա լսեցէք, ծոյլ ճեպուռի պատմութիւնը կարդամ.

Մեր պատմութեան յարմար ինչ հանելուկներ գիտէք.

ԱՂԻԵՍՆ ՈՒ ԱԳՈՒԱԻԸ

Այսօր պէտք է սովորենք. *Ի՞նչպէս աղէտը կկուին խարսւմ է, ազդաւին բռնում է:*

Ո՞վ կարող է կրկնել. .

Աղէտը մեզ ծանօթ է. ո՞ր պատմութեան մէջ տեսանք. «Աղբատն ու օձը պատմութեան մէջ տեսանք». — Այստեղ աղէտն ինչ արեց. «Այստեղ աղէտն աղբատի համար կապոցով ոսկի բերեց». Այո, այսօր մենք աղէտի ուրիշ յատկութեան մասին կըսովորենք:

Լինում է չի լինում, մի կկու է լինում. այդ կկուն անտառում մի բարձր ծառի վրայ բուն է շինում. այնտեղ նա երկու ձու է ածում, վրան թուխս նստում և երկու ձագ ունենում: Մայրը ձագերի համար որդեր, թըրթուրներ, մծեղներ էր բերում, կերակրում: Մայրը թները բացած արևի տաքութիւնից նրանց հով էր անում, անձրեւից պահում պաշտպանում էր: Մայրը ձագերի համար միշտ երգ էր երգում կո՛ւ կո՛ւ ասում, որ ձագերը ուրախանան. մի խօսքով, կկուն իր ձագերին շատ սիրում էր և նրանց տեսնելիս միշտ ուրախանում էր:

Այդ անտառում ապրում էր մի աղէտ. մի օր աղէտը շատ քաղցած էր. դէս ու դէն ընկաւ, շատ ման եկաւ, ուտելու ոչինչ չգտաւ, յանկարծ ծառի վրայ կկուին տեսաւ: Աղէտը մի չար բան մտածեց. — Ինչ մտածեց. «Նա մտածեց կկուին խաբել». — Այո, նա մտածեց կկուին խաբել. զրա համար մօտեցաւ ծառին և բարկացած ասաց. — «Դու չգիտես, որ այս անտառը ինձ է պատկանում, քեզ ո՞վ իրաւունք տուց այստեղ բուն շինել. զրա համար պէտք է վարձ տաս կամ բունդ քանդես հեռանաս». Կրկուն վախեցաւ և մոլորեցաւ, — Ինչո՞ւ կկուն վախեցաւ և մոլորեցաւ. «Կկուն վախեցաւ և մոլորեցաւ որովհետեւ ձագերը փոքր էին» — էլ ինչո՞ւ Ռուբէն. «որովհետեւ կկուն ձագերին չէր կարող ընդհատ հեռացնել». — այդպէս է. — կրկուն աղէտին ինչ պատասխանեց — «Նա աղէտին պա-

տասխանեց — ձագերս փոքր են, այժմ չեմ կարող հեռանալ. — Այո, կկուն խնդրեց և ասաց. սիրելի աղէտ, ձագերս տես շատ փոքր են, մի փոքր համբերիր ձագերս մեծանան, այն ժամանակ կըհեռանան», Քաղցած աղէտն երբ ձագերի անուն լսեց, ուրախացաւ. — Ինչո՞ւ ուրախացաւ, «Նա ուրախացաւ, որովհետեւ մտածեց, թէ կարող է կկուին խաբել, ձագերին ուտել». — ճիշտ է. աղէտն այդպէս էլ մտածեց, զրա համար ասաց. «որ այդպէս է, ես քեզ խղճում եմ, կարող ես բունդ չքանդել, միայն իմ վարձի փոխարէն ձագերիդ մէկը վայր գցիր, որ թոյլ տամ այդտեղ ապրելու»:

— Հաւատաց կկուն աղէտի խօսքերին, «Այո, նա հաւատաց և ձագն աղէտին տուց»: — Այո, միամիտ կկուն աղէտի խօսքերին հաւատաց և ինքն իրան մտածեց. եթէ այս մէկ ձագս տամ, գոնէ միւսին կաղատեմ:

Ամփոփել և կրկնել — *Ի՞նչպէս աղէտը կկուին խաբեց:*

Աղէտի բերանը համ առաւ, այս լաւ է, ասաց ինքն իրան, կարելի է այդ միամիտ կկուին խաբել և միւս ձագին էլ ուտել. այսպէս ասաց ու միւս օրը գնաց ծառի մօտ և առաջւայ նման ասաց. — Ինչ ասաց. «Նա ասաց մի ձագդ էլ տուր, որ թողնեմ այդտեղ ապրելու, եթէ ոչ բունդ քանդիր հեռացիր»: — Համաձայնեց կկուն. «Ոչ այս անգամ նա չհամաձայնեց». — Ինչո՞ւ չհամաձայնեց. «Որովհետեւ մի ձագ էր մնացել, եթէ նա էլ աղէտին տուր, իրան էլ չէր մնայ». — Այո, զրա համար կկուն աղէտին աղաչեց և ասաց. «Միայն մի ձագ ունիմ էն էլ ինչպէս քեզ տամ, խնդրում եմ, թող այս մէկն էլ ինձ մնայ». — Լսեց աղէտը կկուի խնդրը. «Ոչ նա չլսեց». Այո, աղէտը ոչ միայն չլսեց, այլ բարկացած ասաց, «եթէ ձագդ չտաս, ծառը կըկտրեմ, բունդ կըքանդեմ, ձագդ էլ կուտեմ». — Ի՞նչ արեց կկուն. «Կկուն շատ վախեցաւ». — ճիշտ է կկուն շատ վախեցաւ և սրտի ցաւից կո՛ւ կո՛ւ կանչելով լալիս և ասում էր — «Ես ինչպէս իմ միակ ձագս տամ, ես ինչպէս կարող եմ առանց ձագի ապրել»: Այսպէս նա վայր վա-

համար ամեն օր նրա յետեից ծածուկ հետևում էր. մի օր էլ արտի մէջ ազոաւին բռնեց և ասաց. — Ի՞նչ ասաց ճառագաց. դու չթողցիր, որ ես կկուի ձագին ուտէի, այժմ քեզ բռնել եմ տես թէ ինչ կանենք. Ազոաւը տեսաւ, որ բանը վատ է, աղւեսն իրան պէտք է ուտէ. նա էլի փորձեց մի հնար գտնել, աղւեսի ձեռքից ազատելու, նա ազաչելով ասաց. «Աղւես, գիտեմ որ ինձ պէտք է ուտես, բան չունեմ ասելու. միայն մի խնդիր ունիմ, կատարիր խնդիրս, յետոյ ինչ ուզում ես արա, քո հայրն էլ իմ հօրը կերաւ, ասաց ազոաւը, միայն նա ուտելուց առաջ հօրս չարչարեց ես քեզանից խնդրում եմ, որ դու ինձ այդպէս չանես. այլ միանգամից ուտես: Աղւեսը երբ այս լսեց, մտածեց ինքն էլ հօր նման անել, միայն նա չզիտէր թէ հայրն ինչպէս էր արել. — Աղւեսը սեմից կարող էր այդ բանն իմանալ. «Աղւեսն այդ բանը ազոաւից կարող էր իմանալ». — Այո, դրա համար էլ հարցրեց. — Ի՞նչ հարցրեց, ճառագաց, իմ հայրը քո հօրն ի՞նչ արեց». «Քո հայրը բարձրացաւ այդ բարձր ժայռի գլուխը, ասաց ազոաւը և այնտեղից իմ հօրը քարերի վրայ ներքե գլորեց, չարչարեց՝ յետոյ կերաւ»: Աղւեսը հաւանակ ժայռի գլուխը և այնտեղից ազոաւին ներքե շարժեց. — Ի՞նչ պատահեց, ով կասէ. — Ո՛չ, դու սխալում ես Հայկ, ազոաւը քարերի վրայ չընկաւ. «Ազոաւը թռաւ ադատեց. Այո, մութէնը ճիշտ ասաց, երբ աղւեսը ազոաւին ներքե շարժեց վայր չընկնելու համար, ազոաւը թեկերը թափահարելով բաց արեց և ուրախ ուրախ թռաւ, ազատեց:

Բայց գիտէր մի ուրիշ բան էլ աղւեսին պատահեց. — Ի՞նչ պատահեց. — Այդ չիմացար. երբ ազոաւը թեկերը թափահարելով թռաւ, աղւեսը շփոթեց, նա վեր թռաւ և ոտքը սայթակեց. — ուրեմն ի՞նչ եղաւ աղւեսը. «Աղւեսը ժայռից վայր ընկաւ. — Այո, նա թրմբալով քարերի վրայ ներքե գլորեց, չարդ ու փշուր եղաւ, այսպէս աղւեսն

ինքն իրան պատժեց:

Ամփոփել և կրկնել, Ի՞նչպէս աղւեսն ինքն իրան պատժեց:

Եյժմ խաղալ. — մէկը կկու, մէկն աղւես. մէկն ազոաւ, մէկը պատմող և այլն:

Խորասուզումս.

— Աղւեսը շատ ման եկաւ և ուտելու ոչինչ չգտաւ. — երբ նա իկուին ծառի վրայ տեսաւ, ինչ ուզեց անել. «Երբ նա կկուին ծառի վրայ տեսաւ, ուզեց նրան խաբել. Ի՞նչ խօսքերով ուզեց խաբել. «Նա ասաց, չգիտեմ, որ այս անտառն ինձ է պատկանում, ինչո՞ւ առանց հարցնելու այդ ծառի վրայ բուն ես շինել, կամ վարձ պէտք է տա», կամ պէտք է բունդ բանդես հեռանաւ. — Երբ աղւեսն իմացաւ, որ կկուին ձագեր ունի, ի՞նչ ասաց. «Երբ իմացաւ որ կկուին ձագեր ունի՝ ասաց, որ այդպէս է, ես քեզ խղճում եմ, միայն իմ վարձի համար ձագերից մէկը տուր՝ որ թողնեմ այդտեղ ապրելու: — Հաւատաց կկուին աղւեսին. «Այո, նա հաւատաց և միւս ձագին ազատելու համար այդ մէկը տուց». — Դրանով աղւեսը կկուին ի՞նչ արեց. «Աղւեսը կկուին խաբեց». — Լաւ արեց աղւեսը. «Ոչ, աղւեսը լաւ չարեց, նա վատ բան կատարեց». — Ինչո՞ւ վատ բան արեց. «որովհետեւ նա կկուին խաբեց ձագին առաւ. — Դրանով աղւեսը կկուին ի՞նչ արեց. «Դրանով աղւեսը կկուին շատ տխրեցրեց». — Հասկացա՞ւ կկուին աղւեսի խորամանկութիւնը, որ երկրորդ ձագը չտուց. «Ոչ, նա այդ չհասկացաւ. — ապա ի՞նչպէս եղաւ, որ ձագը չտուց. «Չուեց նրա համար, որովհետեւ մի ձագն էր մնացել, իսկ դրանից չէր ուզում զրկուել. — Ի՞նչպէս ազատեց կկուին ձագին. «Երբ տեսաւ, որ աղւեսը իր խնդիրը չի կատարում, թռաւ գնաց հարեան ազոաւի մօտ և նրանից օգնութիւն խնդրեց. — Ինչո՞ւ ազոաւի մօտ գնաց. — Երբ օգնեալ չաւ անգամ լսել էր, որ ազոաւները խելօք են: — Ազոաւը ինչո՞վ կկուին օգնեց, ապա Երամ ասա. «Նա ասաց աղւեսը ծառ չի կարգ կտրել. — դա էլ ասա Եր-

մէն. «նա ասաց աղւեսը քեզ խաբել է, էլ մի հաւատար».
— Էլ ինչ ասաց. «նա ասաց, երբ աղւեսն միւս անգամ
գայ՝ բարկացիր և ասա. կորիր այստեղից անպիտան աղ-
ւես և այն».— Երբ աղւեսը նորից եկաւ կիտն ի՞նչ արեց.
«Երբ աղւեսը նորից եկաւ, կիտն այնպէս արեց, ինչպէս
ազոտան ասել էր».— Ուրեմն կիտն ի՞նչ ասաց աղւեսին, ո՞վ
կարող է մի անգամ էլ կրկնել. «Կիտն ասաց, դու ինձ
խաբեցիր, ձագիս տարաւ. դու ծառ չես կարող կտրել.
կորիր, այստեղից հեռացիր, անպիտան աղւես».— Հեռա-
ցաւ աղւեսը. «Ո՛չ, նա չհեռացաւ».— Ապա ի՞նչ արեց. «Նա
ուզեց կկուին նորից խաբել».— Դրա համար աղւեսն ի՞նչ
արեց. «Դրա համար նա մի երկար փայտ ուսին դրած,
մի ուրիշ աղւեսի հետ եկաւ ծառի մօտ և բարձր ձայնով
ասաց. «Ա՛յ, այս ծառը պէտք է կտրենք, որ կկուի բու-
նը քանդենք և ձագին ուտենք».— Էլ ինչ արեց աղւեսը.
«Նրանք երկուսով բերած փայտը սղոցի նման ծառին
քսեցին, որպէս թէ կտրում են».— Երբ այս ամենը կկուին
տեսաւ և լսեց ի՞նչ արեց. «Երբ այդ ամենը կկուին ասե-
սաւ և լսեց, սաստիկ վախեցաւ».— Դրա համար նա ի՞նչ
արեց. «Նա նորից թուաւ ազոտի մօտ և օգնութիւն
խնդրեց».— Ի՞նչ ասեց ազոտը նրան. «Ազոտը նրան
ասաց, մի վախենար, զրացի, աղւեսը ծառ չի կարող
կտրել».— Էլ ի՞նչ ասաց. «Քնա քեզ համար հանգիստ
նստիր, թող աղւեսը չարչարի չարչարի գնայ».— կկուին
ազոտի ասածի պէս արեց. «Ո՛չ, նա այդպէս չարեց, նա
ազոտին այնչափ խնդրեց, որ ազոտը նրա հետ գնաց,
աղւեսի խորամանկութիւնը ցոյց տուց և կկուին հանգս-
տացրեց».— Աղւեսն ի՞նչ արեց. «Աղւեսը ազոտի վրայ
սաստիկ բարկացաւ».— Ինչո՞ւ բարկացաւ. «Որովհետեւ աղ-
ւատը իր խորամանկութիւնը կկուին հասկացրեց և չթու-
ղեց, որ կկուին միւս ձագն էլ տայ».— Ո՞ւմ արածին հա-
ւանեցիր, «Ազոտի արածին հաւանեցինք».— Ինչո՞ւ ազոտ-
ի արածին հաւանեցիր. «Որովհետեւ ազոտը կկուի ձա-
գին ազատեց, կկուին էլ հանգստացրեց».— Աղւեսին ին-

[illegible]

Մենք իմացանք, որ աղւէսն առաջին անգամ մտածեց, հնար գտաւ և կկուին խաբէլով, ձաղին կերաւ, երկրորդ անգամ ուրիշ միջոց գտաւ և կկուին վախեցրեց, թէ ծառը կտրում է. երրորդ անգամ էլ կարողացաւ ագռաւին բռնել, որ նրան ուտէ։ Ուրեմն տեսանք, որ աղւէսը գանազան միջոցներ գտնելով՝ կարողացաւ իր նպատակին հասնել։ Այս ամենից յետոյ մենք աղւէսին սրպիսի կենդանի կարող ենք ասել։ «Այդ բոլորից յետոյ մենք կարող ենք ասել, որ աղւէսը մտածող կենդանի է»։ — Էլ ինչ կարող ենք ասել Արշակ. «Մենք կարող ենք ասել, որ աղւէսը հնարագէտ է»։ — Էլ ինչ — «Աղւէսը խորամանկ է»։ — Այո, աղւէսը խելօք և խորամանկ կենդանի է։ — Խորամանկ աղւէսն ի՞նչ եղաւ. «Խորամանկ աղւէսը պատժւեց»։

— Դրա համար ի՞նչ յարմար առականք գիտէք:

- 1) Ուրիշին հոր փորձըն ինքը մէջը կընկնի
- 2) Խորամանկ աղէսն երկու ոտքով թակարդ կընկնի
- 3) Գայլի անունն է դուրս եկել, աղէսն աշխարհք քանդեց:
- 4) Երեսից հայելի տակից ածելի:

— Մեր սովորած պատմութիւնների մէջ, էլ ո՞վ ուրիշի համար հոր փորեց և ինքը մէջն ընկաւ. «Թռչնատուրի մէջ չար աղախինը ուզեց թռչնատուրին սպանել, բայց ինքը խեղդեց». ճիշտ է. Ազուարը կկուրն հասկացրեց աղէսի խորամանկութիւնը, ազուարը հնար Կտաւ աղէսի ձեռքից ազատեց, և աղէսին էլ պատժեց — ուրեմն ազուարն որպիսի թռչուն է. «Ազուարը խելօք, և հնարագէտ թռչուն է». — Այո, դրա համար էլ ասում են. Աշխարհք խելքով են կերել:

— Մեր սովորած պատմութիւնների մէջ էլ ո՞վ այդպէս խելքով զործ կատարեց, «Հանկլօ Պանկլօ ուլիկների պատմութեան մէջ այժմ այդպէս արեց» — ի՞նչ արեց նա. «Նա սէր ու մածուն զարբնին ընծայ տարաւ, պոզերը դանակի նման լաւ սրել տուց, չար գայլին պատժեց և ձագերին ազատեց:

Մեր պատմութեան յարմար ի՞նչ առածներ գիտէք.

Ամեն քանի վերջն է գովելի:

Բանն արւն, յետոյ պարծեցիր:

Գործադրութիւն:

Այս պատմութեան մէջ ո՞ւմ կուգէք նմանիլ.

Ինչո՞ւ ուզում էր ազուարին նմանիլ.

Ի՞նչ օգուտ տուց ազուար.

Ի՞նչ պէտք է անէք, որ ազուարին կարողանաք նմանիլ.

Ինչո՞ւ չէք ուզում աղէսին նմանիլ.

Սիրում էք այն աշակերտին, որ իր ընկերին չի օգնում, ուրիշներին վնասում է, չարչարում է.

Չեզանից ո՞վ է ուրիշներին օգնել.

Ապա Միսակ պատմիր. դու ի՞նչ ես արել. դու էլ պատմիր Զաւէն և այլն:

Ո՞վ կարող է մեր պատմութեան յարմար հանելուկներ ասել.

Ճիշտ է որ ասում են. Մաւրը կայ արժէ հազար մարդ, կայ հազար մարդ չարժէ մէկ մարդ:

Ապա լսեցէք, ես ձեզ կարդամ հնարագէտ ազուարի մասին մի փոքրիկ պատմութիւն:

ԱՂՔԱՏՆ ՈՒ ՕՁԸ

Այսօր պէտք է սովորենք. ինչպէս աղքատը օձին, աղէտին եւ թագաւորի գանձապահին ազատեց.

Ո՛վ կարող է կրկնել...

Լինում է չի լինում մի ծեր մարդ է լինում. այդ մարդն այնչափ թուլացել էր, որ չէր կարող կանոնաւոր աշխատել եւ իր կնոջն ու որդիներին կերակրել: Նա անտառ էր գնում եւ օրական հազիւ հազ մի բեռ ցախ էր բերում. նա ցախը ծախում էր եւ շատ դժւարութեամբ միայն չոր հացի փող էր աշխատում: Երբ վատ եղանակ էր լինում, նա չէր կարող տանից դուրս գալ եւ այդպիսի օրերում, որդիները բաղցած էին մնում. մի խօսքով ծերը շատ աղքատ էր: Մի օր այդ աղքատը փողոցով անցնելիս տեսաւ, որ մի խումբ մանուկներ փայտերը ձեռքերին մի ինչ որ փոքրիկ կենդանու հետ խաղում էին եւ դէս ու դէն էին վազվզում:

— Մանուկներն ինչ կենդանու հետ էին խաղում. «Մանուկները խաղում էին օձի հետ»: — Այո, մանուկները փայտերով օձին այս ու այն կողմն էին քաշքշում, վերն էին ձգում եւ ուրախանում էին. օձն էլ լեզուն դուրս ձգած աղաչում, խնդրում էր, որ իրան բաց թողնեն, չարչարելուց ազատեն. Մանուկներն այս բանը չէին հասկանում եւ իրանց գլաւթութիւնը շարունակում էին: Աղքատը խղճաց օձի վրայ, մօտեցաւ մանուկներին եւ խնդրելով ասաց. — Ի՞նչ ասաց. «Նա ասաց, սիրելի մանուկներ օձը մեզը է, մի չարչարէք». — Էլ ինչ ասաց. «Նա ասաց բաց թողէք օձին». — Այո, աղքատը նոյնպէս ասաց — օձը թէն չի կարող խօսել, իր ցաւերն տսել, բայց նա մեզը է. ո՞վ է իմանում, զուցէ հիմա դրա ձագերը անտէր եւ անօգնական իրանց մօրն են սպասում, բաց թողէք սիրելի մանուկներ, բաց թողէք — լսեցին մանուկները աղքատին. «Այո, նրանք լսեցին». ճիշտ է մանուկները լսեցին եւ հեռացան. Աղքատը օձին տարաւ մի կողմ եւ ապա թողեց:

Մէկ անգամ աղքատը դաշտից տուն էր վերադառնում. մէկ էլ յանկարծ խոր փոսից մի կենդանու խղճալի ձայն լսեց. աղքատը հետաքրքրեց, մօտեցաւ փոսին եւ ուժ տեսաւ «Աղքատը տեսաւ մի աղէտի». — Այո, նա այնտեղ տեսաւ մի աղէտ. նա չարչարում, վեր վէր էր թռչկոտում, բայց փոսից չէր կարող դուրս գալ. աղքատը սրա վրայ էլ խղճաց եւ ինչ արեց — «Աղքատն աղէտին փոսից դուրս բերեց, ազատեց»: Ճիշտ է, նա այդպէս էլ արեց:

Մի երեկոյ, աղքատն անտառից ցախ էր բերում. նա շտապում էր տուն հասնել, որովհետեւ տանը վառելու փայտ չկար, կիներն ու որդիներն իրան էին սպասում: Մէկ էլ յանկարծ ծառերի միջից մի մարդու ձայն լսեց «օգնեցէք, օգնեցէք, դային ինձ պատահեց» ինչ արեց աղքատը — «Աղքատն իր կացինն առած գնաց օգնելու». — Այո, նա գնաց օգնեց եւ մարդուն ազատեց: Ո՛վ էր այդ մարդը. «Այդ մարդը թագաւորի գանձապահն էր». Այո, երբ գանձապահն աղքատի խեղճ դրութիւնն իմացաւ, խոստացաւ նրան օգնել, աղքատութիւնից ազատել:

Ամփոփել եւ կրկնել — ի՞նչպէս աղքատը օձին, աղէտին եւ թագաւորի գանձապահին ազատեց:

Այդ երեկոյեան աղքատի որդիները հօրն էին սպասում. մէկ էլ դուռը բացեց, մի կենդանի բերանում մեծ կապոց բռնած՝ ներս մտաւ. Մանուկները կարծեցին թէ դայ է, վախեցան եւ մօր հետ դուրս փախան: Կենդանին էլ բերանի կապոցն այնտեղ թողեց, ինքն էլ ծածուկ հեռացաւ. — ինչ կենդանի էր այնտեղ ներս մտնողը «Այնտեղ ներս մտնողը դայ էր» Ո՛ր, մանուկները մթութեան մէջ լուսնի ներս մտնողը գայլ էր» — ասաւ ինչ կենդանի էր չէին տեսել, ներս մտնողը դայ էր — ասաւ ինչ կենդանի էր — «Այնտեղ ներս մտնողն աղէտ էր» — ճիշտ է Արամ, այնտեղ ներս մտնողն աղէտ էր. — Ո՛ր աղէտն էր. — Այո, Գաւթիկն էլ գտաւ, այնտեղ ներս մտնողն աղքատի համար էր բերել տեսն էր: Գիտէք, նա կապոցն աղքատի համար էր բերել տեսն էր: Գիտէք, նա կապոցն աղքատն էլ եկաւ, նա իր կնոջն ու որդիներին ճիշտ աղքատն էլ եկաւ. «Նա իր որդիներին եւ կնոջը տան

դռանը կանգնած տեսաւ»։ Այն, նա ամեն ինչ իմացաւ, ներս մտաւ, շատ ման եկաւ և ոչ մի կենդանի չգտաւ — բայց նա մի բան գտաւ. — ինչ գտաւ. «նա աղէկսի բերած կապոցը գտաւ» — այդպէս է։ Նա շուտ շուտ կապոցը բացեց և զարմացած կանգնեց — կինն էլ ուրախութիւնից չզիտէր թէ ինչ անէ։ Ի՞նչ տեսան նրանք, որ այդպէս զարմացան. «Նրանք այնտեղ փող տեսան»։ — Այն, կապոցի մէջ մեծ մեծ թանկագին ոսկիներ տեսան զրա համար նրանք շատ ուրախացան։

— Հասկացաւ աղբատը թէ ով էր բերել այդ հարստութիւնը. «Այն, նա հասկացաւ, որ իր ազատած աղէկսն է բերել այդ հարստութիւնը»։ — ճիշտ է, զրա համար էլ նա ինքն իրան ասաց «ձգտարիտ է, որ ասում եմ — արած լաւութիւնը չի կորչի»։

Ամփոփել և կրկնել. *Ի՞նչպէս աղբատը հարստացաւ.*

Աղբատն այժմ հարուստ էր. — նա ինչ պէտք է անէր. «նա պէտք է իր տան բոլոր կարիքները հոգար և կարգի բերէր»։ — Այն, նա էլ այդպէս մտածեց, բայց ամենից առաջ մի ոսկի վեր առաւ, գնաց ևր կերակուր բերէ. գիտէր խանութներում այդ ոսկին ոչ որ չմանրացրեց նրանք այդպիսի ոսկի չէին տեսել։ — Ով կարող էր աղբատի ոսկին մանրացնել — «Աղբատի ոսկին թագաւորի գանձապահը կարող էր մանրացնել»։ ճիշտ է, զրա համար էլ նա գնաց թագաւորի գանձապահի մօտ։ Գանձապահը երբ աղբատի ոսկին տեսաւ, զարմացաւ և հարցրեց — «Որտեղից քեզ այս ոսկին, թագաւորի գանձարանումն էլ այսպիսի թանկագին ոսկի չկայ, շուտ ասա, որտեղից ես վերցրել»։ — Ի՞նչ պատասխանեց աղբատը. «Աղբատն ասաց աղէկսն է բերել»։ Այն, թէ և աղբատն այդպէս ասաց, բայց գանձապահը նրան չհաւատաց. ինչպէս կարող է աղէկսը ոսկի բերել ասաց նա և բարկացաւ աղբատի վրայ, հրամայեց, որ ամեն ինչ ուղիղ պատմէ. եթէ ոչ կը պատմէ։ Աղբատը խնդրեց, աղաչեց. որ իրան չպատմէ, ինքը սուտ չի ասում, բայց գանձապահը նրան չսեց և թագաւորի

հրամանով ոսկին առաւ աղբատին էլ բանդարկեց։

Ամփոփել և կրկնել — *Ինչպէս գանձապահն աղբատին բանդարկեց.*

Օձն իմացաւ, որ թագաւորն իրան ազատող աղբատին բանդարկել է նա ուղեց աղբատին օգնել և բանդից ազատել։ — Ինչո՞վ օձը օգնեց աղբատին. — Ո՛չ, ձեր ասածներից ոչ մէկն էլ չէ. նա գիշերով սողալով գնաց թագաւորի ննջարանը, բարձրացաւ օրօրոցը և քնած մանկան վիզը փաթաթեց ու սեղմեց։ — Ի՞նչ արեց մանուկը. «Մանուկը լաց եղաւ»։ այո, — մանկան ձայնը ումարթնացրեց «Մանկան ձայնը հօրն ու մօրն արթնացրեց»։ ճիշտ է. — Ո՞վ մօտեցաւ մանկան օրօրոցին. «Մանկան օրօրոցին մօտեցաւ մայրը»։ ինչո՞ւ մայրը մօտեցաւ. «նա մօտեցաւ, որ մանկանը ծիծ տայ և ձայնը կտրէ»։ — ճիշտ է, նա մօտեցաւ օրօրոցին, բայց յանկարծ սարսափած դուռալով յետ փախաւ. ինչո՞ւ նա յետ փախաւ. «նա յետ փախաւ որովհետեւ երեխի վզին փաթաթւած օձին տեսաւ»։ Թագաւորն էլ երբ օձին տեսաւ, նա էլ սարսափեց. նրանցից մէկը հէնց որ օրօրոցին էր մօտենում, օձը ֆշշալով ուզում էր մանկանը կծել, իսկ երբ հեռանում էր չէր կծում։ Մանուկը բարձր և խղճալի ձայնով լալիս էր. — Ո՞վ եկաւ թագաւորին օգնութեան. «Թագաւորի պալատում գտնւած մարդիկ եկան օգնութեան» — Այն, բոլորն էլ եկան — կարողացան մանկանն ազատել. «Ոչ որ չկարողացաւ մանկանն ազատել»։

— Վերջապէս թագաւորն ասաց. «Վանչէր բոլոր բաղադրանքներին, թող նրանք գան փորձեն, գուցէ որդուս կեանքն ազատեն»։ Ամենքն եկան — կարողացան թագաւորի մանկանն օգնել. «Ոչ նրանք չկարողացան օգնել»։ Վանչեցէք բոլոր բանդարկեալներին, ասաց թագաւորը, թող ամենքն էլ փորձեն»։ Բոլոր բանդարկեալներն եկան — ով կարողացաւ օգնել. «Աղբատը կարողացաւ օգնել»։ — Այն, հէնց որ աղբատը մօտեցաւ մանկան օրօրոցին, — Ի՞նչ պատահեց, որ մանուկը

ձայնը կտրեց. «Որովհետև օձն աղքատին ճանաչեց և մանկան վիզն էլ չսեղմեց».— ճիշտ է, օձը մանկան վիզը բաց թողեց և սողալով զնաց աղքատի ոտներին մօտ կրծկաժ նստեց. երբ այս ամենը տեսան, ինչ—ասացին ներկայ գտնուողները. «Ներկայ գտնուողները բոլորը զարմացան» — ինչո՞ւ զարմացան. — «Նրան զարմացան որովհետև ասում էին, ինչ կայ, որ օձն աղքատին այդպէս սիրում է».— Դրա համար նրանից ինչ էին ուզում իմանալ. «Նրանք ուզում էին զրա պատճառն իմանալ».— Այո, թագաւորն էլ ուզեց այդ բանն իմանալ, զրա համար դառնալով աղքատին, հարցրեց. — ինչ հարցրեց. «Նա հարցրեց. ինչո՞ւ օձն քեզ այդչափ սիրում է. պատմիր տեսներ».— Այո, նա ասաց զու որդուս կեանքն սպառեցիր, պատմիր տեսներ ինչո՞ւ օձը քեզ այդչափ սիրում է. Աղքատը պատմեց. — ինչ պատմեց — «Նա պատմեց որ ինքը աղէսին, օձին և թագաւորի գանձապահին ազատել է» — յետոյ ում մասին պատմեց, Արշակ. «Յետոյ պատմեց աղէսի մասին».— Աղէսի մասին ինչ պատմեց. «Նա պատմեց, որ աղէսն իրան կապոցով ոսկի բերեց, որովհետև խանութներում չկարողացան մանրացնել, զրա համար տաւ թագաւորի գանձապահին. գանձապահը չմանրացրեց և չհաւատաց, թէ այդ ոսկին աղէսին է ստացել, զրա համար իրան պատժել տեց».— Այո, յետոյ աղքատը դարձաւ թագաւորին և ասաց. թագաւոր, եթէ այս բարի օձը չլինէր և ինձ օգնութեան չհասնէր, ով գիտէ, որչափ ժամանակ պէտք է անմեղ տեղը բանդում չարչարէի. Ամենքն էլ զարմացան, նրանք գովեցին աղէսին, օձին և աղքատին. — Նրանք թագաւորի գանձապահին էլ գովեցին. «Ոչ, նրանք թագաւորի գանձապահին չգովեցին».— Ապա ինչ արին նրան. — «Ամենքն էլ նրա վրայ բարկացան և չարացան».— ինչո՞ւ այդպէս արին. «Որովհետև նա աղքատի լաւութիւնը մոռացաւ և նրան իզուր տեղը պատժել տեց».— Այո, զրա համար թագաւորն էլ բարկացաւ նրա վրայ և ասաց. «Աղէսը, օձը իրանց լաւութիւն ա-

նող աղքատին չմոռացան և նրա երախտիքի տակից դուրս եկան. դու նրանցից վատ ես. դու քո տաժ խօսքը մոռացար և աղքատին իզուր տեղը պատժել տար և որովհետև դու այդ աստիճան անպիտան մարդ ես, դու պատժի ես արժանի, իսկ աղքատը վարձատրութեան. — Հաւանեցին մարդիկ թագաւորի վճռին. «Այո, ամենքն էլ թագաւորի վճռին հաւանեցին».

Աղքատն ազատեցաւ, մեծ վարձատրութիւն ստացաւ և ուրախ ուրախ տուն վերադարձաւ:

Ամփոփել և կրկնել. *Ի՞նչպէս աղքատը քանդից ազատեց:*

Այժմ խաղալ. մէկն աղքատ, մէկն աղէս, մէկն օձ, մէկը թագաւոր, մէկն էլ պատմող:

Խորատուգումն:

Ինչո՞ւ աղքատն օձին ազատեց «Որովհետև նա տեսաւ, որ երեխաները նրան չարչարում էին և նա կարող էր վնասել — աղքատը խղճաց, զրա համաց ազատեց».— ինչ կրկնէր օձին, եթէ աղքատը նրան չազատէր. «Եթէ աղքատը չազատէր, զուցէ մանուկները նրան սպանէին».— էլ ո՞ւմ ազատեց աղքատը. «Աղքատն ազատեց աղէսին».— ինչո՞ւ ազատեց «Որովհետև նա փոսի մէջ չարչարում էր, աղքատը նրա վրայ էլ խղճաց և ազատեց».— Եթէ աղքատը չազատէր ինչ կրկնէր աղէսին. «Եթէ աղքատը նրան չազատէր, աղէսը փոսից չէր կարող դուրս գալ և քաղցածութիւնից կըմեռնէր».— էլ ո՞ւմ ազատեց աղքատը. «Աղքատն ազատեց թագաւորի գանձապահին» — ում ձեռքից նրան ազատեց. «Աղքատը գանձապահին դալի ձեռքից ազատեց».— Եթէ աղքատը գանձապահին չազատէր, ինչ կրկնէր «Եթէ աղքատը չազատէր, գալը գանձապահին պատառ պատառ կանէր».

— Հաւանեցիք աղքատի արածներին. «Այո, մենք հաւանեցինք աղքատի արածներին».— ինչո՞ւ հաւանեցիք աղքատի արածներին, «Որովհետև նա ազատեց օձին, աղէսին և թագաւորի գանձապահին».— Ինչպիսի գործ

կատարեց աղքատը. «Աղքատը լաւ գործ կատարեց» — էլ. «Աղքատը օգտակար գործ կատարեց, բարի գործ կատարեց» — Այդպիսի օգտակար բարի գործ կատարողին ինչ ենք ասում. «Այդպիսի օգտակար բարի գործ կատարողին ասում ենք լաւ մարդ — բարի մարդ»։ — Մեր պատմութեան մէջ էլ ո՞վ լաւ գործ կատարեց. «Մեր պատմութեան մէջ աղէտն էլ լաւ գործ կատարեց»։ — ինչո՞ւ. «Որովհետեւ նա աղքատի արած լաւութիւնը չմոռացաւ, նրա համար ոսկի բերեց և լաւութեան տակից դուրս եկաւ»։ — ի՞նչ են ասում նրանց, որոնք իրանց արած լաւութիւնը չեն մոռացնում. «Այդպիսիներին ասում ենք լաւութիւնը չմոռացող»։ Այո, լաւութիւնը չմոռացող, կամ երախտագէտ, ուրեմն ո՞վ երախտագէտ էր. «Աղէտն երախտագէտ էր»։

Այս պատմութեան մէջ էլ ո՞վ երախտագէտ էր. «Այս պատմութեան մէջ օձն էլ երախտագէտ էր»։ — ինչո՞ւ օձն երախտագէտ էր. «Որովհետեւ նա էլ աղքատի արած լաւութիւնը չմոռացաւ, աղքատին բանդից ազատեց և հարստութեան տէր դարձրեց»։

Ուրեմն լաւ բան է երախտագէտ լինելը — «Այո, երախտագէտ լինելը լաւ բան է»։ — ինչո՞ւ լաւ բան է. «Որովհետեւ երախտագէտ մարդը լաւ օգտակար գործ է կատարում»։ ճիշտ է.

Մեր սովորած պատմութիւնների մէջ էլ ո՞վ երախտագէտ էր. «Մեր սովորած պատմութիւնների մէջ Պախրատուրը երախտագէտ էր. — ինչո՞վ նա ցոյց տւեց իր երախտագիտութիւնը. նա մօրը ազատեց թշնամիների ձեռքից, թագաւորին էլ օգնեց. երկիրը կառավարեց և դրանով էլ երախտագէտ եղաւ. Թագաւորի զանձապահն էլ երախտագէտ էր. «Ոչ, նա երախտագէտ չէր»։ — Ապա ի՞նչ էր. «Նա երախտիքը մոռացաւ»։ — Այո, նա երախտամոռ եղաւ. — Լաւ գործ կատարեց այդ երախտամոռ մարդը. «Ո՛չ, այդ երախտամոռ մարդը վատ գործ կատարեց»։ Այո, նա վատ, վնասակար գործ կատարեց. — ինչո՞ւ վնասակար գործ կատարեց. «Որովհետեւ իրան կեանքն ազա-

տող աղքատին ոչ միայն չօգնեց, այլև պատժել տւեց»։ Մեր սովորած պատմութիւնների մէջ էլ ո՞վ երախտամոռ եղաւ. «Մեր սովորած պատմութիւնների մէջ Աղախինը երախտամոռ եղաւ»։ — ի՞նչ վնասակար բան արեց նա. «Նա իր տիրոջ լաւութեան տեղ, նրա սիրած թռչնատուրին ուզեց մնուցնել, բայց ինքը պատժւեց»։ Այո, զանձապահը երախտամոռ եղաւ, վատ գործ կատարեց և պատժւեց. աղախինը երախտամոռ եղաւ. վատ գործ կատարեց էլի պատժւեց. Այսպիսով մենք էլի տեսանք, որ չար, վատ — վնասակար գործ կատարողները պատժի արժանացան. լաւ, օգտակար գործ կատարող Պախրատուրը, աղքատը վարձատրւեցան և մարդիկ նրանց սիրեցին.

Մեր պատմութեան յարմար ի՞նչ առածներ գիտէք.

1) Կատին խաղ է, մկան մահ է.

2) Ապրել կայ երկաթ է, ապրիլ կայ արծաթ է.

3) Բանն արա, յետոյ պարծենցիր.

Գործաղբուրթին.

Այս պատմութեան մէջ ո՞ւմ հաւանեցիր.

Ինչո՞ւ հաւանեցիր աղքատին, օձին և

Լաւ է, երբ մէկը երախտագէտ է.

Ինչո՞ւ լաւ է.

Ի՞նչ պէտք է անէք, որ դուք էլ երախտագէտ լինէք.

Չեզանից ո՞վ երախտագէտ է եղել.

Ո՞վ կարող է պատմել.

Ապա սովորեցէք երախտագէտ մանկան այս ոտանաւորը.

Ես ունիմ մի սրտիկ.

Փոքրիկ սիրտ, բարի սիրտ.

Կրծքիս մէջ նա ասում է.

Տիկ, տիկ, տիկ.

Քեզ սիրում եմ բարի հայրիկ,

Քեզ սիրում եմ ջան մայրիկ,

Մեր պատմութեան յարմար ինչ հանելուկներ գիտէք.

Ց Ա Ն Կ

1. Երկու խօսք (յառաջաբանի տեղ). 5
2. Անտառի մանուկը (հէքիաթ Ղ. Աղայեանի) . . . 13
3. Զանկըլօ-Պանկլօ (ժողովրդական հայկունու կենդանա-
կան վէպերից) 29
4. Թռչնատուր 37
5. Պոչատ կաշաղակ (ժողովրդական-Ջերէնց-Վանայ
Սաղից) 46
6. Ծոյլ ընկերներ (ժողովրդական հայկունու կենդ. վէպ.) 53
7. Ուրախ ջուհակը (ժողովրդական — Սաղալեան) . . 63
8. Աղւետն ու ագռաւը (ժողովրդական. հայկ. կենդ. վէպ.) 72
9. Աղբատն ու օձը (ժողովրդ. հայկ. կենդ. վէպ) . . 82

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0240671

